

ВІСНИК THE HERALD

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спільно - політичний місячник

З М І С Т

І. Дурбак — Триумф української дипломатії	1
Леонід Полтава — Шлях у минуле, шлях у майбутнє	3
Д-р Михайло Кушнір — Підстави національної культури	4
Іван Левадний — Визвольна боротьба українського народу в XVI стол.	8
Д-р Михайло Кушнір — Проблеми перед нами	11
В. Давиденко — Берлінська операція	15
Володимир Радзикович — Гаряче серце	18
Р. Володимир — Крутянці	20
Убивство як інструмент совєтської політики	21
Богдан Мороз — „Приятельські листи”	23
Нотатки на маргінесах	24
Петро Кізко — Відповідь Дмитрові Павличкові	25
З совєтських публікацій	26
В. С-ко — Виставляють крапки над „і”	28
VІІІ Світовий Конгрес СУМ’у	30
З життя Відділів	31
З нових видань	31
І. Боднарук — Один із гітлерівських таборів смерти	32

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ОВОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ**

Немає української родини без української книгозбірні!

Немає української книгозбірні без видань ООЧСУ!

ПРОГОЛОШУЄМО ВИПРОДАЖ КНИЖОК ЗА ГОТІВКУ

Е. Маланюк: Illustrissimus Dominus Mazepa — тло і постать, стор. 32	0.50	В. Січинський: Крим (історичний нарис), стор. 31	0.25
Е. Маланюк: Малоросійство, стор. 36	0.50	П. Мірчук: З мого духа печаттю (25-ліття ОУН), стор. 30	0.25
Е. Маланюк: До проблеми большевизму, стор. 82	1.00	П. Мірчук: Відродження української ідеї, стор. 63	0.50
Е. Маланюк: Нариси з історії нашої культури, стор. 80	0.50	П. Мірчук: Під покров Богородиці (свято УПА), стор. 32	0.25
Е. Маланюк: Остання весна (поезії), стор. 104	1.50	П. Мірчук: Українська визвольна справа і українська еміграція	1.00
* Історія Русів, стор. 346	3.00	С. Збараський: Крути, стор. 104	1.00
Д. Донцов: Підстави нашої політики, стор. 210	2.75	Г. Косинка: Фавст з Поділля, стор. 95	1.00
Д. Донцов: Правда Прадідів великих, стор. 95	0.50	П. Савчук: Гетьман Мазепа	2.00
О. Оглоблин: Гетьман Іван Мазепа та його доба, стор. 410	6.00	П. Савчук: Ідея і любов (драма на 3 дії)	0.50
О. Оглоблин: Думки про Хмельниччину	1.00	П. Савчук: Чотирьох з мільйонів (трагедія на 5 дій)	1.00
О. Оглоблин: Українсько-московська угода, сторінок 100	0.50	П. Савчук: Облога замку (мелодрама на 5 дій)	1.00
О. Оглоблин: Хмельниччина і українська державність, стор. 24	0.25	М. Островерха: На закруті, стор. 142	2.00
О. Оглоблин: Думки про сучасну українську історіографію, стор. 87	1.50	М. Островерха: Великий Василянин, стор. 48	0.50
А. Книжницький: На дні СРСР, стор. 232	2.75	М. Островерха: Гомін з далека, стор. 127	1.50
У. Самчук: Чого не гоїть вогонь (роман), сторінок 288	3.75	О. Вабій: Повстанці (поема), стор. 180	2.00
Ф. Одрач: Щебетун (повість), стор. 294	2.50	О. Запорожець: В одвічній боротьбі, стор. 370	2.00
Т. Ерем: Советський акваріум, стор. 142	0.50	М. Чубатий: Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй	2.50
Л. Старницька-Черняхівська: Останній сніг, сторінок 44	0.50	Хосе Ортега: Вунт мас	2.00
Л. Старницька-Черняхівська: Іван Мазепа, сторінок 154	1.25	Вадим Лесич: Кам'яні луни	1.50
М. Щербак: Багаття (лірика), стор. 64	0.75		
М. Щербак: Шлях у вічність, стор. 29	0.25		
В. Гринько: Панславизм в советській історіографії і політиці, стор. 37	0.25		
Б. Кравців: Людина і вояк (сл. п. Р. Шухевича-Чупринки), стор. 31	0.25		
РІЧНИКИ „ВІСНИКА” за 1960, 1961, 1962, 1963, 1964 (тверда оправа)	6.00		
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, стор. 15	0.15		
Е. Ляхович: Форма і зміст українських змагань	2.50		

АНГЛОМОВНІ ВИДАННЯ

Le Vasseur De Beauplan: A Description of Ukraine	3.00
N. Chirovsky: The Economic Factors in the Growth of Russia	3.75
N. Chirovsky: Old Ukraine	7.00

Замовлення висилати на адресу:

V I S N Y K

P. O. Box 304, Cooper Station
New York, N. Y. 10003

ОРГАНІЗУЙТЕ ПЕРЕДПЛАТУ „ВІСНИКА”! ВИРІВНЮЙТЕ ЗАДОВЖЕННЯ!

ВІСНИК

І. Дурбак

ТРІУМФ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

№ 15 -

(З приводу 48-річчя Берестейського миру)

9-го лютого ц. р. минуло 48 років з дня підписання Берестейського миру між новоствореною Українською Народньою Республікою і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією. Це був перший тріумф української дипломатії, бо молоді віком, невиховані та недосвідчені українські дипломати, члени мирової делегації в Бересті, досягнули тоді великий успіх на міжнародньому форумі.

Центральні великодержави: Німеччина й Австро-Угорщина та їхні союзники: Туреччина й Болгарія — визнали Українську Народню Республіку як самостійну державу і підписали з нею перший у світовій війні мир, дуже корисний для України. Також советська Росія визнала Україну самостійною державою, хоч це не перешкодило їй вислати у грудні 1917 р. в Україну озброєні банди, що грабували та вбивали селян, які боронили своє добро, і вивозили все награбоване в голодну Московщину. Для прикриття цієї грабівницької акції большевики створили в Харкові „український уряд” переважно з москалів, жидів та несвідомих „халів”, як Шахрай (яке характеристичне прізвище!), що „помагали москалеві з матері полатану сорочку знімати”. Цей „уряд” безсоромно намагався узурпувати собі право — репрезентувати „трудящих України” під час мирних переговорів у Бересті.

Як представники харківського самозванчого уряду, до Берестя приїхали Шахрай і Медведь, однак представники центральних держав говорили з ними відмовились, бо вже перед тим визнали мирову делегацію Центральної Ради за повноправних представників України.

Варто пригадати, що у виборах до Установчих Зборів України комуністи з їхніми поплечачами мали лише яких 100 на всіх 2200 ви-

браних вільними голосами делегатів. Вправді голова московської мирової делегації Бронштейн-Троцький намагався всіма силами вибороти право Шахраєві та Медведєві репрезентувати Україну, але голова української мирової делегації — Любинський, дав блискучу відповідь москалям і їхнім прихвосням. Він вичислив усі злочини Москви супроти України, почавши від зруйнування Києва 1169 р. аж до злочинного наїзду московських банд у грудні 1917 року.

Ця незвичайно сильна й переконлива промова Любинського, палкий акт обвинувачення проти ненажерливої, розбійницької Москви — справила таке велике враження на всіх учасників мирової конференції, що перерішила дипломатичну перемогу України. Троцький сидів блідий, краплі поту стікали з його чола, але він не міг знайти слів, щоб заперечити правдиві докази Любинського. Представники центральних держав і їхніх союзників стали беззастережно по стороні правдивих і уповноважених представників України, відкинувши нахабні пропозиції Троцького й претенсії Шахрая та Медведя заступати Україну.

Московсько-советські делегати, що перші почали мирові переговори в Бересті, навмисне протягали їх у безконечність, виголошували довгі промови, призначені головно для ширення комуністичної пропаганди між німецьким робітництвом і вояцтвом, сподіваючись викликати комуністичну революцію в Німеччині. Натомість українська мирова делегація старалася якнайскоріше підписати мировий договір, бо большевицькі банди Муравйова вже зближалися до Києва.

Під час переговорів виринула справа самостійності Української Народньої Республіки, бо у III універсалі Центральної Ради зазначе-

но, що Україна залишається у федерації з Росією. Але на підставі міжнародного права Україна тільки як самостійна держава могла підписати окремий мир з центральними державами. Тому українська мирова делегація звернулася телефонічно до свого уряду з вимогою негайно проголосити самостійність Української Народньої Республіки. Так прийшло до вікопомного Акту 22 січня 1918 року.

Як не дивно, аж грабунковий наїзд московсько-більшевицьких банд і потреба якнайскоріше підписати мир з центральними державами переконали тодішніх українських провідників, переважно соціалістів різних відтінків, що були завзятими автономістами й федералістами, але... вже було запізно!

Українська мирова делегація виявила великий гарт духа, стійкість, витривалість, дипломатичний сприт, коли в найбільш несприятливих обставинах, в хаосі, що панував на землях України, без постійного зв'язку зі своїм урядом, могла довершити такого корисного для України діла, як Берестейський мир.

У мировому договорі Німеччина й Австро-Угорщина зобов'язалися звільнити Україну від московсько-більшевицьких банд, боронити кордони України, доставити певну кількість хліборобських машин та інших фабричних виробів, необхідних для молодій українській державі, а Україна зобов'язалася доставити для центральних держав означену кількість збіжжя, м'яса, масла, товщів, яєць і інших сільськогосподарських продуктів, що їх так бракувало тоді центральним державам. Тому Берестейський мир названо слушно „хлібним миром”.

Між Україною й Австро-Угорщиною підписано таємний договір про створення українського коронного краю із Східньої Галичини й Північної Буковини. Одначе, поляки довідалися

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four
Freedoms for Ukraine, Inc.

Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

Board of Editors

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York, N. Y. 10003

про цей договір і повели сильну протиакцію так, що він не був ратифікований, і навіть пропав його оригінал. Західні кордони України устійнено так, що Холмщина мала ввійти до України.

Слабою точкою Берестейського миру було занедбання справи Криму. Коли німецькі представники піднесли цю справу, слушно вважаючи, що Крим повинен бути складовою частиною України, то українські делегати обстоювали право кримських татар самим вирішити свою долю. Тим часом в Криму, у Севастополі, була головна морська база воєнної чорноморської фльоти, і стратегічно Крим необхідний для України, як природна оборона всього чорноморського узбережжя, як терен з численними пристанями, воєнними й торговельними, як безпека південної України.

Кримські татари зараз після вибуху революції створили свій комітет, пізніше уряд, який домагався автономії Криму в рямцях всеросійської федеративної республіки. Центральна Рада обстоювала права татар на повне самовизначення, і не додумалася намовити їх включити Крим у склад української держави, як автономну частину. Внаслідок цього Криму не втягнуто в кордони Української Народньої Республіки, що було фатальною помилкою!

Навесні 1918 р. коли українські війська під проводом полк. Болбочана ввійшли до Криму і зайняли Севастопіль, чорноморська фльота, що на її кораблях більшість моряків були українці, пам'ятного 29 квітня піднесла українські прапори.

Одначе, німці, стоячи на тому, що українська делегація в Бересті зреклася прав на Крим, обсадили півострів, і українські війська мусіли його залишити. А чорноморська фльота відплила до Батумі, пристані у південно-східній частині Чорного моря, щоб не стати здобиччю німців. Пізніше Гетьман Павло Скоропадський направив цю величезну помилку, внаслідок якої Україна втратила чорноморську фльоту, і добився прилучення Криму, як автономної області, до України. Але це вже було в останніх днях його гетьманування.

Берестейський мир приніс безпосередню й негайну поміч Україні, бо німецькі й австро-угорські війська вирушили в Україну і після місяця боїв очистили її від московських банд. Найбіль-

шу роллю в цих боях відіграли українські війська, що йшли в авангарді переможного походу, зводячи запеклі бої з большевиками. „Добрі союзники” займали міста вже після боїв, щоб забирати „воєнну здобич”...

Молода українська держава перша піднесла оливну вітку миру в часі першої світової війни і за це зустрілася з зовсім неслухним закидом „германофільства”, головню у Франції, Англії та Америці. Хоч місяць пізніше совєтська Росія також підписала мировий договір з центральними державами, ніхто їй не приписував „германофільства”. Цей дискримінаційний закид у „германофільстві”, підсилюваний москалями, поляками та їхніми приятелями, дуже утруднював працю нашим дипломатам на мировій конференції в Парижі весною й літом 1919 р., де вони вже не мали таких успіхів, як у Бересті. Україна мусіла вести мирові переговори з центральними державами, бо перші почали їх московські большевики, які переговорювали в імені цілої Росії.

Широкі народні маси бажали миру, фронт майже не існував, масова дезерція поширилася на всі військові частини. Німецькі та австро-угорські війська могли без значних боїв зайняти цілу Україну і вивозити з неї необхідні їм харчі. Мировий договір з Німеччиною підписали пізніше й інші держави, але їм ніколи ніхто не ставив закидів у „германофільстві”.

Германофільство, як і антисемітизм — це постійні дискримінаційні закиди, що ними довгі роки очорнювали нас перед цілим світом наші неприятели, які й досі не занедбують нагоди пришити нам марки германофільства та антисемітизму. На жаль, наша акція проти цієї систематичної дискримінації заслаба й невислалачальна. Бракує в нас і книжок у чужих мовах, що спростовували б всі неправдиві закиди.

Берестейський мир викликав у цілому світі велике враження. Найбільше виступали проти нього москалі й поляки. Москалі всіх мастей уважали його за акт „разчленення єдиної, неделимої Росії”, а поляки — за „четвертий розбір Польщі”, і проголосили навіть національну жалобу та влаштували демонстрації.

Українці на західноукраїнських землях прийняли Берестейський мир з найбільшою радістю. В лютому, березні й квітні 1918 р. скрізь

Леонід Полтава

ШЛЯХ У МИНУЛЕ, ШЛЯХ У МАЙБУТНЄ...

Є шлях — вперед. Є шлях — без вороття.
Багато є шляхів на Божім світі.
Але один — немов саме життя,
Його ніяк не можна повторити:
Шлях у минулі, у далекі дні,
У глиб століть, у Лавр підземні ходи,
Шлях аж туди, де на земельнім дні
Лежать племена, роди і народи;
Шлях у минуле, що жило й росло,
Із диких шкур виходячи поволі... —
Мело століттями, епохами мело,
Немов снігами у безмежнім полі.

І серед тих засніжених рівнин,
В коловороті і весни, і літа —
Народжувались сотні Україн,
Але одна зродилася, щоб жити:
Вона — твоя.
Моя.
Із нами.
В нас, —
Прекрасна і страшна, мов хуртовина,
Та, що іде, долаючи сам час —
Безсмертна і безмежна Україна.

Вашингтон, 1966

у Галичині відбувалися багатолюдні маніфестації, влаштувано свята Української Державності й Берестейського Миру. Хоч ще тривала війна і багато чоловіків було на фронтах, наше жіноцтво і шкільна молодь брали масову участь у маніфестаційних походах. Жінки й дівчата з кожного села маршували, немов військові частини, при чому кожне село мало іншої барви хустки.

Замість „Ще не вмерла Україна” скрізь співали тоді „Вже воскресла Україна!”...

Берестейський мир був необхідний і для України і для центральних держав, він був справедливий, без анексій і контрибуцій, без переможців і переможених, мир рівних з рівними. Наші молоді дипломати склали тоді свій перший великий іспит, і, хоч не поставили належно справи Криму, оборонили кордони на заході і забезпечили Україні мир і порядок.

Д-р Михайло Кушнір

ПІДСТАВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

5. Релігія

Наймогутнішою сполукою між людьми є почування. Серця, які те саме відчують, зв'язуються сильніше і міцніше, ніж мозки, які те саме думають.

Тому також не розум, а почування становлять силу нашого прив'язання до рідної землі й до рідної мови. Розум може ствердити, що світ всюди однаковий, що хліб однаково смакує на цілій земній кулі, що любов однаково солодка під небом півночі чи півдня. Розум може навіть узасаднити, що є землі гарніші й багатші від нашої, мови мелодійніші й миліші для вуха. Але почування ніколи на те не погодяться.

А втім, велика ріка любови до батьківщини, яка перепливає крізь душу народу, не є нічим іншим, як сполученням тих почувань-струмків, які, беручи свій початок з різних джерел, прямують в одне річище.

Говорити тоді про любов до батьківщини значить те саме, що говорити про почування, які створили з нас націю, які зв'язали нас назавжди між собою вузлами спільних прив'язань.

Побіч любови до землі й мови таким вузлом є також спільні нам релігійні почування, теж природжені, як і ті почування, і як і вони могутні.

Ми мали колись, у глибокій старовині, власний чуттєво-релігійний світ, але цей світ вже давно загинув. Його рештки дійшли до нас у формі звичаїв та обрядів, в залишках усної словесности. Могутні колись релігійні пережиття стали вже в заранні нашої історії спомином і перейшли в обряд, де наподоблюють обрядовою дією те, що колись було дійсністю. Нині не можемо вже шукати там джерела наших релігійних почувань.

Від X століття нашою релігією стала християнська релігія.

I — знаменна річ — Християнська Церква, сперта на засаді універсальности, по своєму заложенні міжнародня, пануюча „Урбі ет орбі”, стала для нас, українців, національною Церк-

вою. Вона зв'язалася так близько й нерозривно з українством, що неможливо відділити її від нього.

Ця українськість Християнської Церкви на наших землях є безсумнівна.

Коли раніше, в княжій добі, у періоді між-особної боротьби, яка роздерла державу й знівечила її єдність, українська Церква була одиноким тією єдності виразом і, як сполучний чинник, відіграла поважну роллю в процесі зцілювання окремих земель у могутній національний організм, то в добі поневолення українська Церква стала для нас оборонним щитом, заслоною нашої народности й її захистом.

Душа народу відчула це своїм інстинктом, а національні почування в роках неволі так зіллялися з релігійними почуваннями, що стало в нас, незнане деінде, явище релігійного патріотизму. Всі наші визвольні рухи, від Козаччини почавши, мали глибоко релігійний характер.

Релігійно-політичні настрої не є ще в нас достатньо досліджені. Не знаємо всіх їх психологічних мотивів, але їх існування є незаложним фактом, що „ународовлене, українське християнство” брало участь в усіх наших визвольних війнах і зв'язало себе незвичайно сильно з традиціями тих воєн.

Від змалюваної Шевченком постаті священика, що святить ножі гайдамаків, постаті, яка живе до сьогодні в душі народу, — йде по через роки нашої неволі безконечний ланцюг слуг Церкви і водночас слуг народу — українських священиків, що були прикладом любови до батьківщини й посвяти для неї.

Геройська смерть капелянів Української Повстанської Армії, які гинуть у боротьбі з наїзником, побіч бійців Української Повстанської Армії, — замикає цю багату галерію, яку не створив випадок, але яку покликкала до існування велика ідея.

Ця ідея, так добре репрезентована в творчості Богдана Лепкого, мала завжди своїх гарячих ісповідників серед українського, православно-католицького, духовенства.

I знову особливо підкреслили це роки 1928-

1932 і 1940-1950, які до книги української мартирології вписали численні прізвиська священників-мучеників.

Одні з них боролися зі зброєю в руках, інші гинули в большевицьких підвалах, у московських катівнях, в сибірських концтаборах, гинули від виснаження, голоду й побоїв. Були серед них рядові священники, але були й достойники, князі українських Церков.

Український єпископат дав не один приклад непохитної сили в боротьбі. Імена митрополита Василя Липківського, митрополита Миколи Борецького, митрополита Полікарпа Сікорського, митрополита Андрея Шептицького, митрополита, верховного архієпископа і кардинала Йосифа Сліпого, архієпископів Нестора Шараївського, Юрія Міхновського, Степана Орлика, Йосипа Оксіюка, Володимира Самборського, Олександра Яреценка, Константина Малюшкевича, Константина Кротевича, єпископів Якова Чулаївського, Олександра Червінського, Антона Гриневича, Григорія Хомишина, Миколи Чарнецького, Йосафата Коциловського, Теодора Ромші, Павла Гойдича і 25-ох інших, які, арештовані большевиками, щезли без сліду і яких долі не знаємо, — ввійшли не тільки до історії переслідування української Церкви, але й до історії України і вросли в її сторінки назавжди.

А побіч таких священників, як о. Августин Волошин, президент Карпатської України, скільки ж було тихих і жертвених слуг святої віри й слуг народу, які здобувалися на чини, незнані в сучасній історії інших Церков, в часі переслідування українських Церков поляками й москалями, під час затяжної боротьби українського народу за своє існування та незалежність своєї держави!

А скільки було священників, гонених большевиками, що жили в підпіллі, скривалися по лісах, священників, переховуваних селянами, що, наражаючи своє життя на смертельну небезпеку, продиралися крізь густо розставлені сіті кагебістів, щоб не тільки нести погнобленому народові релігійну потіху, святі Тайни, але й скріплювати в ньому його прив'язання до України, щоб утверджувати його в національному почуванні, яке спирається на українську Церкву.

Український нарід у своєму переконанні так

щільно пов'язав свою приналежність до християнської Церкви з національним самоокресленням, що й донині не говорить інакше, як „наша, українська віра”, „московська, кацарська віра” і „польська, ляцька віра”. Для нього не існує ані католицизм, ані православність у їх різних постатях, існує тільки „московськість” або „польськість” визнавців тих релігій, відгороджених від „нашої”, себто „української віри” іншою мовою й іншою народністю.

Це з'єднання релігії з народністю дійшло до такої сили в Україні, що всюди на наших землях, де українська Церква боролася за свої права, там рядом із нею боролася за свої права й поневолене українство.

Такою, наприклад, маніфестацією українства, переслідуваного і гнобленого в польській займанщині, впродовж шістьох сот літ було його опертя на українську Церкву, яка, після того, як вищі суспільні українські верстви, українська аристократія і шляхта, майже в цілості перейшли до ворога, — стала єдиною обороною і нездобутою твердиною, що довго й успішно відбивала всі атаки, спрямовані проти зненавидженої поляками української народності.

Беручи це все до уваги й охоплюючи цілообраз ролі, яку українська Церква відіграла в Україні, від досвіток історії аж донині, не можемо не визнати в ній могутнього чинника, що у витворюванні національної культури мав виконати свою частину праці і виконав її похвально, стаючи беззаперечно частиною тієї культури, частиною, яка глибоко вросла у збірну свідомість народу.

Бо в яку ми не вникнули б ділянку сучасних культурних стосунків в Україні, які ми не заторкнули б традиції, ми завжди зустрінемося з традицією українських Церков, які не тільки будували на нашій землі святині Господеві, але й приводили до тих святинь нарід.

І помиляються ті, що, розуміючи християнську Церкву як міжнародню інституцію, — намагаються з процесів творення української національної культури і з процесу розглядання і досліджування проблем української національної культури, — виключити українську Церкву.

Це була б помилка, яка могла б принести поважну шкоду, особливо розумінню основ

і засадничих творчих чинників української національної культури. Бо в українській Церкві криється безцінний скарб традиції, що снується впродовж віків і зв'язується далеким відгомном навіть з нашим прастарим українським, дохристиянським обрядом. Цей обряд всякав у перших віках нашого християнства в українське християнство і зробив його спадкоємцем спадщини, приреченої на загладу, але доценту не знищеної і збереженої в багатьох церковних обрядах, особливо в українських селах.

Коли б ми в XVI столітті прийняли реформацію з її спрощеним обрядом, ми були б зубожіли не на одне чисте і гарне почування, яке має своє джерело в обрядовій сторінці нашої Церкви.

Надхнути нас цими почуваннями і втримати їх в однаковому напнятті впродовж ряду поколінь могла тільки національна Церква.

Її міжнародність, що спирається на духовому братерстві співвизнавців, отже, на універсальній ідеї, що у спільній правді бачить заповуру спільного спасіння всіх — ні в чому не зменшує тій Церкві на українських землях її набуті права й національні прикмети.

Ця народність є річчю вповні реальною. А говорить про неї чіткіше, ніж церква-інституція, церква-святиня.

Хто з нас, оглядаючи християнські святині в різних краях, не помітив, що, не зважаючи на спільну цим краям християнськість, дух, що пробуває в тих святинях, різний, в залежності від народу, який цю святиню побудував і надхнув в усе її уладження свою національну душу.

Які ж інші, відмінні враження і почування супроводять нас, коли оглядаємо ми християнські церкви в Італії, Німеччині, Іспанії, Греції...

Чи Нотр Дам, кольонська катедрна або віденська катедрна св. Степана можуть заступити нам київську Софію, катедрну св. Юрія, Волозьку церкву у Львові чи церкву в Почасві, в яких є стільки нашого українського духа, стільки українського минулого?

По цілому світі дзвонять церковні дзвони, але жадний з тих дзвонів не має для українського вуха і для української душі такого звуку, як голос, як музика Софійських дзвонів.

У світі є багато храмів Божих куди більших

і куди гарніших від наших, величавіших і більшої мистецької вартости, ніж наші, але жадний із них не має тієї вимови, яку має для мешканця Києва — Софійський собор, або для мешканця Львова — катедрна св. Юрія.

Є у світі чудові релігійні образи, які деколи є водночас правдивими перлинами мистецтва, але жадний українець не дивиться на них так, як дивиться на ікону Володимирської Богородиці, Ігоревської Божої Матері, Дубенської Пречистої Діви чи мозаїку київської Оранти.

Навіть наївні, позбавлені мистецької вартости ікони мають для нас непереможний чар. Їх оточує атмосфера прив'язань і спогадів, що сягають далеких часів. З ними зв'язалась історія. Оповила їх зеленим плющем легенда, розпромінила й осяяла їх поезія.

Як зубожіли б спогади нашого дитинства, коли б не було в них святої ікони, української ікони, прибраної вишиваним рушником, з мерехтливою перед нею оливною лямпадкою, яку запалювала побожна рука нашої матері стародавнім, відвічним звичаєм!

А тепер підімо до сільської церковці, до її простих, дерев'яних і убогих стін, завішаних примітивними іконами, однак зв'язаних тисяччю таємничих ниток з нашою душею, з нашим спомином, з традицією, яку час не загладив.

Чи деінде на світі є такі церкви? Чи є в них такий настрій? Чи відправляють там так само воскресну утреню, а чи співають там так само страсті, молебні, колядки на Різдво? Чи пахнуть там так м'ята, чебрець, рута й васильок — сильним, пронизуючим запахом, як у нас у свято Успення Пресвятої Богородиці, чи є там такий самий блакитний дим кадила й такий самий стогін люду, що кориться перед Святими Тайнами? Чи зроджується там таке саме могутнє, непереможне пережиття, як у нас, коли вся розмолена церква співає?

Ніде цього немає, бо тільки в українській сільській церкві, в українському церковному співі мешкає душа нашого люду.

І нехай мені буде вільно підперти це незабутнім особистим пережиттям.

Це було наприкінці серпня 1943 року, під час другої світової війни, в українському підгірському селі. Недавно тут досить сильна група бійців УПА (чи пак УНС — Української Народної Самооборони, — як вони тоді на

цьому терені називались) розгромила малий відділ червоних партизанів Ковпака. Перед десятьма днями село знову було ареною наскоку німецьких СС-ів, які, шукаючи українських „бандитів”, звели короткий бій з упівцями. Ті, завдавши німцям дошкульних втрат, подалися в ліс. Через день і німці, спаливши село та пострілявши 11-ох чоловіків, відійшли.

Була неділя. В церкві, яку крізь розбиті гарматними стрільнями стіни і знищений дах заливали струмені світла серпневого сонця, згромадилось кількадесят похнюплених постатей. На сірих, із зціпними губами обличчях лежали виснаження і втома, в запалених очах чаїлась розпука.

Старенький священик, сам хворий, ледве тримаючись на ногах, відправляв „читане” Богослуження, втомленим, безбарвним голосом. Проповіді не було. Скінчивши цю вбогу відправу, священик повернувся від престолу й заспівав: „Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас!”

Вірні підхопили мелодію, і нагло сталося щось неждане, могутнє. Церква в руїні задрижала. Не здержувана стелею і стінами, пісня видиралась просто в небо. Своім благанням вона підносила до Бога, вимолюючи помилування.

В тому оточенні, в тому настрої війни й людського горя ця пісня, співана тими людьми, розчавленими стражданням, що прийшли сюди із своїх примітивних землянок і тимчасових схованок, — була така потрясаюча, що не можна було здержати сліз. Вони самі тиснулися до очей.

Це Україна молилася в тій церкві. Це Україна, палаюча пожаром, трупами своїх дітей вкрита, Україна, що стала здобиччю варварського наїзника, — благала змилування: „от глада, огня і війни ізбави нас, Господи!”

Знаю напевно, що в жадному іншому краю, в жадній іншій церкві, в жадних інших, далеко ще грізніших обставинах я не міг би зазнати такого сильного, як те, враження.

В тій пісні була не тільки теперішність. Була в ній ціла історія нашого народу. В тій скарзі бриніли відгомони татарських наїздів, польського лихоліття, московського знуцання. Це все збереглося в тій пісні і вибухнуло з неї утаною силою, нагромадженою сторіччями.

Це співали сторіччя.

І не тільки в тій пісні, але й в усьому, що українська Церква в своїх обрядах, звичаях і урочистостях зберегла, — незнищенна і безсмертна українськість, від X сторіччя щільно зв'язана з тим, що Церква давала Україні. А давала їй майже все в обсязі культурного і звичаєвого життя, бо вона всіми шляхами входила в те життя й охоплювала його вповні, не поминаючи жадної його ділянки.

Тому українська Церква на українських землях відіграла аж до наших днів, це значить на східних українських землях до 30-их років нашого сторіччя, а на західних до вибуху другої світової війни, — таку велетенську культурну роль в українському селі. Вона була не тільки святинею, не тільки місцем молитви і людських заходів для спасіння душі, але й школою культури в найширшому цього слова значенні.

Не один український священик, особливо в польській займанщині, обдарований духом ініціативи, витривалий і працьовитий — умів впродовж 20-ти років перетворити запалий сільський кут в оазу, що цвіла добродійствами цивілізації і культури, що була здібна до самостійного творчого життя і ступала на шлях будови тривалих підвалин української нації.

Ця будова мала, має і ще довгий час матиме в українській Церкві одну з найміцніших своїх підвалин. Усунути її — це значило б послабити цю будову в самому її зачатку.

Тому агітатор, який кидає нечесні фрази про те, що „релігія — опіум для народу”, що „попи прагнуть якнайдовше тримати упосліджені суспільні верстви в забобонах і в темряві, щоб тим легше було панувати над ними й безкарно їх використовувати”, — є тяжким винуватцем супроти народу і його майбутности.

Про таке панування і про такий визиск немає вже віддавна мови, і тільки свідомо зла воля і свідоме суспільне шкідництво може щось подібне поширювати там, де спільне зусилля всіх верств у народі мав, і в майбутності матиме, спільний інтерес у двиганні нації, у скріплюванні її потуги й зрості її господарського та політичного значення.

А коли зростання тієї потуги в минулому періоді не йшло так скоро, як би ми цього прагнули, коли назадництво нашого народу є біль-

Іван Левадний

ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В XVI СТ.

Жорстока неволя, в якій опинилися всі українські землі після прилучення їх до Польщі в XVI ст., наклала тяжкий відбиток на все життя нашого народу.

Українська шляхта, зрівняна в правах з польською, використовуючи свої привілеї, стала на шлях денационалізації та спольщен-

ня. Міщанство втратило всяке політичне значення. Селянство, позбавлене прав власності на землю і вільного переходу з одної посілости до другої, мусіло працювати на своїх панів, відбувати всі повинності.

З відкриттям Америки і перенесенням шляхів світової торгівлі з берегів Середземного

ше в порівнянні з іншими — то причина цього лежить не в церкві і в релігійності нашого народу, але в браку людей, які Церкву, як інституцію, і релігійність народу, як чуттєву силу, — були б здібні вміло використовувати, творючи з них мотор національного розвитку.

А це мотор сильніший від інших, бо релігійні почування — джерело всіх чистих і шляхетних людських почувань.

Релігійне почування не тільки прищеплює нашій душі найшляхетніший, який існує на землі, ідеал любови і посвяти аж до жертви власного життя, не тільки вчить нас героїзму в стосунку до нашої віри, як до правди нашого сумління, але й пробуджує в нас змагання до безупинного досконалення і тугу до здійснення „Божого царства”, це значить тріумфу духа над матерією, творчого слова над тілом.

Це стара правда, що нарід і суспільство з послабленими релігійними почуваннями легше підпадають у своїх широких масах моральному, а вслід за тим також і політичному розкладові, ніж народи та суспільства, прив'язані до своєї релігії. І саме це прив'язання набирає незвичайної ваги, коли призадумуємося глибше над тим, що воно означає.

Бо що це є тисяча літ християнства України?

Це ланцюг поколінь, вихованих в одній вірі, отже в одних традиціях, в одній повазі і в одній красі обрядів, що товаришать найвищим моментам людського життя — народженням, одруженням і смерті.

Те, що ми всі від віків належимо до однієї церковної суспільности, що ми виховані в засадах тієї самої віри, яка розпроміювала душі наших предків і робила з них оборонців християнства, отже оборонців західньої цивілізації і культури, — рішає про нашу приналеж-

ність до тієї цивілізації і до тієї культури в не меншій мірі, ніж інші тієї приналежности причини.

І хоча ми прийняли християнство з Візантії, зі Сходу, ми ввійшли і постійно стояли в нерозривному стосунку з Заходом, ми стали його передньою сторожею, висуненою на Схід. Як далеко сягало українство, так далеко сягав і Захід, його границя є там, де є границя української Церкви і границя України.

Соками західньої цивілізації жила впродовж сторіч ціла Україна. Ті соки перемішалися з соками, що ми їх самі витворили, так далеко, що сьогодні неможливо перевести стисло відмежування між тим, що є в нас з пня слов'янсько-українського, а тим, що є візантійською, а чи романською на тому пні щепінкою.

Так в овочі зі шляхетнородючого дерева ніхто не віднайде слідів щеплення, а все ж таки інокуляція колись мусіла відбутися.

Цю інокуляцію доконала на українській душі українсько-християнська Церква, і тому вона вросла в цю душу і зв'язалася з нею назавжди.

Вона, даючи нам релігію, дала нам етичні підстави розвитку, стала двигуном того розвитку й пробудила в нас могутнє почування, яке, зіцлившись в одне з патріотичним почуванням, — врятувало нас від заглади.

І хто знає, чи є на світі другий нарід, який завдячує Церкві стільки, скільки ми їй завдячуємо.

Над тим повинен призадуматися кожний українець, поки перейде до денного порядку над справами релігії і Церкви в Україні, справами, які неможливо відділити від справ цивілізації і культури в їх найістотнішому змісті.

моря на атлантийське узбережжя пожвавилися господарсько-економічні взаємини між країнами Середньої та Західньої Європи, зріс попит на сільськогосподарську продукцію. Польська шляхта кинулася на широкі простори новоприлучених східноукраїнських земель, випрошуючи у короля в нагороду за вірну службу грамоти на володіння тими землями і закладаючи там свої маєтки, в яких селянство змушене було підневільною кріпацькою працею вирощувати хліб, який ішов на міжнародні ринки.

Тяжка рабська праця, страхітливі знущання, позбавлення всіх людських прав, широкий похід на всі ділянки українського національно-культурного життя викликали рішучий спротив в усій Україні. Волелюбний український нарід не хотів миритися з утратою всіх своїх прав і оберненням себе в невольника. Акція протесту знайшла широкий вияв у могутньому козацькому русі. Всі, хто не хотів коритися новим польським порядком, залишав рідну хату та землю і йшов у козаки.

Героїчна, оспівана в піснях і думках Запорозька Січ була в очах народу символом волі, рівності і братерства. Маса селян-кріпаків з усіх українських земель, навіть з Волині і Галичини йшли туди, поповнюючи лави козацького війська. Там, за Дніпровими порогами, виростало славне запорозьке лицарство, гартоване у вічній небезпеці і суворох обставинах постійної боротьби з ворогами.

Часті напади татар на українські села, грабування беззахисної людности, забирання людей у неволю і продаж їх на невольничих ринках Криму змушували козаків вставати в обороні свого народу, виступати проти татар і турків. Під час численних походів не раз здобували запорожці турецькі міста Тягиню (Бендери) над Дністром, Очаків, Білгород (Акерман), вдиралися в Крим, штурмували Козлів (Євпаторію), мали успіх і на морі.

Блискучі перемоги козаків над Туреччиною, що вважалася тоді найбільшою в світі мілітарною потугою, викликали захоплення в цілій Європі. Папа Римський і цісар німецький, готуючи війну християнських країн Європи проти Туреччини, пробували прилучити і козаків

до спільного походу. Хоч папський посланець о. Комулович не мав у цій справі успіху, посольство цісаря на чолі з Еріхом Лясотою побувало на Запоріжжі, привезло козакам гроші та цінні подарунки і заручилося їх згодою взяти участь у спільному протитурецькому виступі.

Очолив цей виступ Северин Наливайко, талановитий козацький провідник, родом з Гусятини на галицько-волинському прикордонні. Під керівництвом Наливайка постало окреме козацьке військо на Брацлавщині та Волині, яке рушило на Волощину. Там здобуло воно місто Тягиню, з'єдналося з запорожцями і тоді спільними силами зайняло молдавську столицю Яси і примусило молдавського господаря відступити від турків і приєднатися до коаліції християнських держав. Разом з ним козаки здобули Білгород і Киїю.

Овіяні славою, повернулися восени 1595 року козаки на чолі з Наливайком в Україну. Радість переможців була притьмарена образами тяжкого пригночення, в якому перебувала батьківщина. Всім серцем відчули страждання народу козаки, ці недавні кріпаки, яким доводилося самим повіряться в польському ярмі.

Під проводом Наливайка козаки розпочали визвольну війну проти польських загарбників. Їхній успіх був повний: не кривдячи українських магнатів і не нищачи їхніх маєтків, вони всю увагу звернули проти ненависної польської шляхти і піддали її замки нещадному руйнуванню. Наливайко здобув Луцьк, рушив на Білорусь, зайняв Слуцьк і Могилів, захопив великі трофеї та артилерію, а коли проти цього виступило литовське військо, повернувся і розташувався на Волині.

Нарід зустрічав козаків радісно, як визволителів, і поповнював їх лави.

Запорозжці брали у війні активну участь на чолі зі своїм гетьманом Григорієм Лободою, діючи на Київщині та Волині. Україна палала у вогні повстання. Нарід штурмував шляхетські замки, громив польські збройні сили, гнав загарбників за межі своєї землі.

Коли для польського уряду стала ясною небезпека національно-визвольного руху, він доручив польовому гетьманові Станіславові

Жолкевському потопити в крові народне змагання. Галицькій і волинській шляхті наказано допомогти польському військові стомленому тяжкою війною.

Навесні 1596 року Жолкевський з військом прийшов в Україну. Наливайко в той час був на півдні Волині, Лобода з частиною запорожців — біля Білої Церкви, а друга частина запорожців на чолі з полковником Матвієм Шавулою — в Білорусі.

Перша зустріч Жолкевського з Наливайком принесла деякий успіх полякам з огляду на їх велику чисельну та матеріальну перевагу. Але козаки, вмів маневруючи, рушили на південь. Вони пересувались глибинними шляхами, виснажуючи поляків у довгих переходах. Тим часом Лобода об'єднався з Шавулою і деякий час вагався, чи приймати до себе й Наливайка, посіяти незгоду з яким намагався Жолкевський, підступно твердячи, ніби воює лише з Наливайком, а проти запорожців не має нічого і радить їм повертатись на Січ.

Перемогла ідея козацької єдності, і під Білою Церквою Наливайко пристав до запорожців. 12-го квітня 1596 року козаки спільними силами розгромили коло Білого Камня передове польське військо під проводом князя Кирика Ружинського, що необережно висунулось уперед, а коли надійшов з головними силами Жолкевський, то і його у висліді жорстокої битви біля урочища Гострий Камінь змушено відступити до Білої Церкви.

Потребуючи відпочинку, козаки забрали свої родини, коло Переяслава перейшли Дніпро і заглибилися на Лівобережжя.

В цей час до Жолкевського прибуло нове підкріплення і, почувавши свою силу, він перейшов Дніпро і погнався за козацьким військом. Біля річки Солониці, недалеко Лубен, частина його кінноти на чолі зі старостою Струсем перетяла козакам шлях відступу на схід.

Використовуючи сприятливі для оборони місцеві умовини, козаки отаборились і рішили боронитись.

Усі старання Жолкевського здобути табір були марні. Ні обстріл з важких гармат, ні приступи не дали успіху. Тоді Жолкевський оточив табір і вирішив голодом примусити козаків до капітуляції.

Облога тривала довго. Козакам та їхнім родинам забракло харчів, а коням — трави та сіна. Над обложеними нависла страшна примара голоду.

Під впливом тяжких обставин між козаками відновились давні непорозуміння. На одній козацькій раді почалась бійка, в якій Лобода був убитий. Наливайко лишився в стороні. Новим гетьманом став Кремпський, який продовжував уперто боронитись.

Довга героїчна оборона козаків викликала захоплення їх відвагою та гаряче співчуття до них по всій Україні. Запорозька Січ зорганізувала експедицію на човнах на чолі з полковником Каспром Підвисоцьким, яка рушила Дніпром визволяти братів.

Не маючи сил здобути табору, знаючи про наближення допомоги з Січі, Жолкевський удався до хитрощів. Він розпочав страшний гарматний обстріл табору, а тим часом нав'язував переговори з козаками, пропонуючи їм видати своїх проводирів та скласти зброю і обіцяючи за це випустити їх всіх на волю разом з проводирями.

Нічого не знаючи в оточеному таборі про наближення допомоги з Січі, після двох днів страшного гарматного обстрілу, козаки прийняли умови Жолкевського. Зв'язаних Наливайка, Шавулу та іншу старшину вони віддали полякам, а самі склали зброю.

Але поляки віроломно зламали угоду і почали страхітливу різанину. На кілька кілометрів вкрилося поле тілами забитих. Гетьман Кремпський з одним із полків пробився крізь ворожі становища, рушив Дніпровим берегом на південь, зустрів по дорозі козацьку флотилію на чолі з Підвисоцьким і разом з флотилією повернувся на Січ.

Поразка послабила козацтво і дала змогу Польщі скасувати всі попередньо визнані козацькі привілеї та поставити його поза законом. Захоплені у неволю Наливайка та його хоробрих товаришів цілий рік тримали у в'язниці і нарешті стратили у Варшаві.

Однак, такий стан тривав недовго. Війни з Волощиною, потім зі Швецією, нарешті з Туреччиною знесли Польщу, і, коли турки розгромили польське військо під Цецорою біля Дністра, де безславно згинув і Жолкевський, поляки звернулися до козаків з бла-

Д-р Михайло Кушнір

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕД НАМИ

[Доповідь, виголошена на окружних конференціях Організацій Українського Визвольного Фронту в Нью-Йорку (25-26 жовтня 1965), в Рочестері (30 і 31 жовтня 1965) і в Чикаго (6 і 7 листопада 1965)]

(Закінчення)

На мою думку, одна з засадничих причин малого успіху нашої праці в ділянці різьблення національного обличчя молоді і заповнення її українською визвольною справою — саме в тому, що старше покоління не вміло зв'язати розбіжностей поміж практикою щоденного життя і нашими виховними вимогами. **Бо не може бути розходжень між тим, що ми ставимо перед очі нашої молоді, і тим, що наша молодь знаходить у своєму оточенні, в нас.**

Всяка виховна праця затрачує сенс, коли найближча дійсність її заперечує. **Коли ми намагасмося виховувати нове покоління, ладне ліпше покерувати долею України, то вже сьогодні життя старшого покоління, отже наше, мусить піти по лінії виховних вимог.** Це звучить парадоксально, але це правда: **бо коли маємо виховувати нашу молодь в зв'язку з життям, а не в штучних умовах ізоляції, то наше власне життя, це життєве реальне середовище, в яке маємо вводити молодь, мусить дивигнутися на вершини виховної сили і не може бути джерелом деправації.** Бо молода людина найбільш вразлива на фальш, що криється в розбіжності між фразою і дійсністю. Нічії очі не дивляться так пильно і чуйно, і нічії очі не бачать так усього, як очі молоді.

Стверджуючи, що старше покоління не вміло зв'язати розбіжностей поміж практикою щоденного життя і нашими виховними вимогами, хочу водночас звернути увагу, що саме тут кореняться широкі перспективи й можливості для зорганізованої націоналістичної молоді. **Ця мо-**

ганням про допомогу. Козаки допомогли, але польський уряд і тим разом не додержав своїх обіцянок. Це викликало нові народні повстання та козацькі війни під проводом Павлюка, Тараса Трясила, Остряниці, Гуні, аж поки велика національна революція під проводом Богдана Хмельницького не струснула основами Польщі і не поклала надовго край польській сваволі на Україні.

лодь, хоч малочисельна, але — сповнена гарячої любові до батьківщини, віддана українській визвольній справі — могла б своїм молодечим ентузіазмом, посвятою, ідейністю створити потрібну для розгорнення широкої виховної дії атмосферу, якої не вміло витворити старше покоління. І в цьому міститься глибокий сенс того, що я назвав би „революцією” молоді.

Подумайте над цим, передумайте цю проблему до кінця, бо це — основна проблема нашого завтрішнього успіху!

А тепер повернімся до іншої проблеми, яка перед нами: до проблеми нашої моральної постави.

Політична еміграція — одна з найвищих форм суспільного життя: нею не керують ані уряд, ані матеріальні засоби, але виключно моральна ідея. Бо еміграція — це не привілей, ані втеча в край вигоди. Це зобов'язуючий морально вибір, що потягає за собою прикрощі і життєві невгоди. Бо політична еміграція — це тверде і прикре зобов'язання, це постійний протест.

Але, щоб суспільне життя еміграції втримати на потрібному рівні, — моторична сила цього життя, моральна ідея мусить сповняти багато душ, вона мусить постійно горіти ясним, могутнім полум'ям у серцях багатьох тисяч. Особливо передні маршуючі колони мусять своєю моральною силою поривати за собою маси; їх моральна сила мусить променювати так могутньо, щоб в її орбіті топився лід нехоті, маловірства, малодушности, прагнення вигоди і ситого спокою широкого загалу.

Коли цього не буде, все змиршавіє.

Ми хочемо, ні, ми мусимо змагати до того, **щоб цими передніми маршуючими колонами були члени Організацій Українського Визвольного Фронту, отже Ви, Пані і Панове.** Таким чином від Вашої моральної сили, від Вашої глибокої віри в слушність нашої справи, від Вашого нестримного прагнення служити визвольній справі, від Вашого ентузіазму, неслабну-

чої працездатности, жертвенної праці не тільки залежатиме успіх сьогоднішнього дня, але Ваша моральна сила повинна зродити і могутнє завтра і сформувати завтрашню боротьбу.

Оце перед Вами знову проблема, від якої залежить доля політичної еміграції і успіх нашої визвольної боротьби. Проблема важка, бо дійсність малює чорними барвами образ небезпек, що загрожують українській політичній еміграції в ідеологічній і моральній ділянках.

Вже нині, ледве по 20-ох роках тривання політичної еміграції, денаціоналізація, послаблення активності й опортунізм вчинили в наших рядах великі виломи. Погляньмо, скільки малих дітей, народжених уже на цьому континенті, навіть з чисто українських родин, зовсім не говорить по-українському, а скільки старших юнаків говорять дуже погано, пишуть ще гірше, про українську культуру не мають найменшого уявлення, і мозки їх сформувалися не на український спосіб. Погляньмо, скільки українців, що одружилися з чужинками, всякають в родини своїх жінок, в їх щоденне життя, в їх інтереси, переймають їх погляди, зживаються з їх звичаями, виховують свої діти в неукраїнському дусі, непомітно починають трактувати свій зв'язок з українством, як спомин минулого або як недільну справу.

Погляньмо, скільки українців вже вкрилися цвіллю космополітизму — не зрослися ще з жадним чужим народом, але вже послабили зв'язки з власним народом, — трактують українські справи з найбільшою байдужністю, зовсім не турбуються Україною та її майбутністю і думають тільки про себе. Навіть ті широкі маси українців, що мають ще патріотичну поставу і вважають свій побут здаля від батьківщини за місію, виконувану для української справи, виявляють вже деколи певні ознаки віддалення від українства. Їх українськість неначе виполовіла, їх українська культура зсіріла; деколи відзивається в них снобізм — охота достосуватися до чужих культурних взорів, нахил критикувати все українське, або навіть соромитися того, що українське. І навіть ті, яких ми хотіли б бачити в авангарді суспільної праці, втрачають ентузіязм, сповільнюють темп праці, вкриваються цвіллю рутини й поволі примірюються з обставинами.

А тим часом, коли маємо нагугу роллю, як по-

літична еміграція, виконати, коли маємо позиції нашої визвольної справи в світі угрунтувати, а водночас зберегти загрожені в Краю культурні цінності, — то мусимо бути віддано, фанатично, кожним порухом душі, наскрізь, чітко й расово українськими. Мусимо бути не всихаючою галуззю народу, але живою і сильною частиною цього народу, незаступною частиною в організмі нації.

І тут бачимо велич і розміри нашого завдання. Опортунізм, прагнення вигоди, снобізм тягнуть людей вниз, — а справа визволення України вимагає стрілчастих душ у постійному леті вгору. Єдине, що на потребу — це негайне започаткування процесу ідейного і морального відродження, новий спалах дії й ентузіязму, витривалості й самовідречення, негайне скріплення моральної постави кожного з нас. Це мусить бути рішуча, негайна дія, що починається вже нині, — бо завтра може бути запізно.

Які ж обриси тієї моральної постави?

Між „реальними політиками” поширився погляд, що готуватися до політичної акції — це значить студіювати політичні теорії, економіку, фінанси, адміністрацію, історію — і все! Глибоко помилковий погляд, який виріс на ґрунті панівного матеріалізму, що знає тільки матерію, техніку — не духа, не його велетенську роллю в житті. Хто хоче бути воїном у політичній боротьбі, членом провідної верстви свого народу, той не сміє обмежитися вивченням свого „фаху”, інтелекту, він мусить школити ще й свою душу і свого духа. Він мусить виплекати в собі: політичну мудрість, мужність і шляхетність. Політичну мудрість, себто не тільки знання законів і звичаїв конституції, але й одвічних законів тривання, міцности й упадку національних спільнот.

Один з аспектів поняття політичної мудрости — це ясна політична ідея, прапор, під яким громадається визнавці ідей. Ідея — не „програма”, не „тактика”, не „вміння лявірувати в передпокоях сильних цього світу”. Вона може вивести націю на шляхи великого історичного призначення, вона ж, якщо фальшива, може завести її на манівці. Щоб така ідея мала формуючу роллю, вона мусить виростати власне з потреб краю, його історичних традицій, бути „своєю мудрістю”, „своєю Правдою” (Шевченко). А

далі — вона мусить мати аксіоматичний характер, характер незбитої правди.

В нинішні часи розладу і духової анархії з'явилися теорії про те, що наша думка не сміє бути однобічною, що ми не можемо на всі питання відповідати „так” або „ні”; що треба „узгіднювати суперечності”, бути „скептиком”, не „догматиком”, вміти „еволюціонувати” від однієї думки до іншої, або мати їх кілька нараз. Подібні теорії завжди, в часах хаосу і катастроф, виривають у людей, які втомлені життям, не знають, чого хочуть, і готові бігти за людиною. Внаслідок цих теорій зайчі стрибки в політиці: від націоналізму в неокомунізм, від однієї ідеї до іншої. І ті стрибки їх адепти вихваляють як доказ життєвої гнучкості людської думки, яка, мовляв, не „засклепилася” в своїх „забобонах”. У цих ливострибунів перехід від націоналізму до демократизму наступив не тоді, коли ще жили Гітлер і Муссоліні, а чомусь якраз по перемозі американської і європейської демократії...

Очевидно, треба мати очі широко відкриті на світ, мати критичне почуття, але в житті, в житті нації — мусить бути певна кількість аксіом, незбитих правд, в яких не вільно сумніватися, які мають бути незмінними, як для віруючого — Заповіді. Такими аксіомами для кожного члена Організацій Українського Визвольного Фронту, як і для кожного члена християнської нації, мають бути: **Бог, батьківщина і власна честь**. Вони мусять бути непохитними поняттями, що їх не сміє захитати жадний прогресивний — явний або замаскований — адоратор ворога. За ті аксіоми мусить людина бути готова боротися ціною перемоги або смерті.

Ці аксіоми можуть коштувати нам втрату популярності, приятелів, становища, але їх не вільно залишати. Коли думка не зв'язана з фанатичним відданням їй, то це не переконання, а „погляд”, який змінюється від чергового вітру так званої „громадської думки”. Людина з „поглядами” — це хитлива юрба. Тільки люди **твердих переконань** керують подіями і грають головну роль в політиці та у визвольній дії. З них вербуються новатори, творці пробойових доктрин, що формують думки і життя нації, мученики, вожді, державні мужі і герої. Тільки за такими йде народ. Мати ці непохитні переконання,

непохитні політичні концепції — одна з необхідних прикмет політика і воїна визвольного фронту. Провід без цих аксіом, афірмованих безкомпромісово й фанатично — не провід, і його нарід піде за тими, хоч би й чужими, провідниками, які ці аксіоми мають, фанатично їх проголошують і вірять у них.

Отже, хто хоче бути активним в політиці, хто хоче бути активним борцем за волю України в лавах Українського Визвольного Фронту — повинен мати ідею, яку прагне здійснити; повинен мати свою національну мудрість, яка засновується на традиціях краю, на ідеях предків; повинен шанувати підставову правду своєї землі й фанатично її боронити і знати, що цю правду здобувається і зберігається від занепаду фанатичним, безоглядним відданням їй, не хитруванням, не шахрайством, а мілітарним духом і боротьбою. Це й є те, що зветься відвагою, мужністю — друга по мудрості прикмета, якою повинен відзначатися воїн Українського Визвольного Фронту.

Третя прикмета борця України, що її повинен плекати кожний член Організацій Українського Визвольного Фронту — це шляхетність душі, характерність. Отже, праця над формуванням характерів членів Організацій Українського Визвольного Фронту, щоб вони стали людьми шляхетними, з високорозвиненим почуттям честі, людьми лояльними і твердими в обороні своїх переконань і своєї батьківщини, людьми високої моралі, з крилами за плечима — оце один із прицілів процесу скріплення моральної постави кожного з нас, процесу ідейного і морального оновлення.

Очевидно, що це шлях тяжкий, завдання велетенське. Еміграційна суспільність може вибрати різні дороги. Може пірнути в приватне життя, роблячи собі кар'єру, де зможе. Хто схоже — зробіть це. Але все ж таки знайдеться багато таких, що їх думка про їхню країну в ярмі не покидатиме. Такими повинні бути члени Організацій Українського Визвольного Фронту. Такі люди повинні поважно поставитися до підготовки для тієї ролі, яку вони повинні взяти на себе в політиці, в будівництві чи в революції. Такі люди повинні знати, що мають перед собою страшного противника, якого мусять перевищити ідейністю, завзяттям, волею і характером. Такі люди повинні знати, що вони

стоять перед великим завданням. **А великі справи dokonують не малі, а великі люди.**

І знову тут виринає перед нами проблема.

Проблема видання з себе великих людей. Ми мусимо з мілкости нашого сірого, ситого, безбарвного еміграційного життя видати великих людей. Так, це важко! Але ми їх мусимо мати, коли не хочемо, щоб змиршавіла наша еміграція.

Троїтим шляхом може людина здобувати великість. Вона може здобути її ділами, що залишаються в культурі. В історії культури є вартості, що належать тільки одній добі і тільки одному народові, і є такі, що належать усім і назавжди. Такі, що не проминають разом із творцями й умовами, в яких постали, але — вільні від того зв'язання й узалежнення — йдуть з людьми почерез віки, супроводять їх у життєвій мандрівці і завжди говорять до них сильним голосом. Це великі діла, яких нові речі не усувають у тень забуття. Такі великі звершення говорять про велич їх творця. Тому, коли збереглося його ім'я, ми його шануємо почерез століття.

Іншою є великість, яку здобуває людина, dokonуючи чини, що потрясають добою, що починають нове життя для мільйонів. Вона не виростає в самотині мудреця чи мистця, що створюють тривалі культурні вартості, але родиться в суспільному світі, часто на полі збройної боротьби, часто в тяжкому зусиллі політика. Знаменом великості є тут сила діяння на людей, пов'язання їх власною волею, ведення їх до нових завдань. Така людина прорубує шляхи майбутньої історії, здійснює заповіт предків, здійснює мрії поетів.

І врешті іншою є великість третя — така, яку ми здобуваємо не епохальними чинами, але тим, чим ми є як люди, завдяки тому, що самі з себе зробили. І мабуть це найтриваліша великість. Бо діла можуть зістарітися, майбутність може заперечити чини, але великість, здобута в особистому, відповідальному труді — має найчіткіше знамено вічності.

З теорії вченого, що йому здобула славу, може по століттях нічого не зостатися, але його дослідне зусилля, його стійка воля шукати правду, його чесність у формулюванні висновків, його самовідречення і геройство — це все залишається раз назавжди, як верхкове досяг-

нення людини в змаганні з тасмницею існування. І твори мистця можуть полиняти, але коли він сам мав у собі віддану любов до краси, коли вповні їй себе віддав, коли справді жив красою на землі — він раз назавжди залишається як взір життя вірного красі. Подібно, хоч відходять у минуле чини політика й перемоги вождя, він сам своєю енергією і волею, передбачливістю, гарячою любов'ю до батьківщини, цілопальною жертвою для справи — залишається назавжди у цих досягненнях неперевершеним.

Тому найпевнішу великість здобуває людина не тим, що вона є творцем великих діл і великих чинів, які свідчать про неї, але завдяки тому, що вона зцілюється з ними всією своєю істотою. Коли не тільки як творець або як діяч, але як людина — сягнула висот досконалості. В такому зціленні зацвітає найвища людська великість, визволена з-під володіння часу, вільна від боязні, що її перевищить майбутність — великість тривала і незмінна, зразкова й пориваюча.

Така великість променює на людей довкола і вчить їх найглибших правд життя. Бо виявляючи, як людина з кожного місця і часу може досягнути по царство досконалості, вчить їх — навіть найменших і найскромніших — відповідальності за теперішнє життя.

І до такої великості ми всі мусимо змагати, щоб виконати ті завдання, що стоять перед нами.

Край поневолений, але ще не скорений, жде нашої дії, бо він її у своїй боротьбі до болю потребує. Ми виконаємо своє завдання тільки тоді, коли цілковито зцілимося з визвольною дією, коли тій справі віддамо наш ум, наш дух, нашу ідейність, нашу відданість, коли будемо поколінням великим, що не тільки горітиме ідеєю визволення України, але й інших пориватиме за собою.

І це є не тільки вимогою нашої загальної ситуації, не тільки загальним прицілом, але й імперативною передумовою нашого дальшого існування як політичної еміграції та успіху нашої визвольної дії.

~~~~~  
**СКЛАДАЙТЕ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД!**  
~~~~~


В. Давиденко

БЕРЛІНСЬКА ОПЕРАЦІЯ

Про останню, найбільш драматичну фазу другої світової війни, здобуття Берліну, написано десятки томів. Визначні воєнні історики Ф. Паотью, американець, Д. Фуллер, англієць, С. Тарсі, француз, командувачі армій воюючих сторін, рядові вояки і звичайні обивателі, що спостерігали ті події з бомбосховищ — представляють їх по-різному, часто з суб'єктивним, емоційним наświetленням. Також неоднакові в своїх описах радянські автори, які, керуючись настановами партії, інакше писали за Сталіна, інакше за Хрущова, інакше пишуть тепер, коли новий провід у Кремлі по-своєму фальшує історію. Зрештою, і ще не закінчене радянське кількатомове видання „Історії великої вітчизняної війни” уже ґрунтовно переробляється на догоду ЦК КПСС. Найменше написано й надруковано про ті події в українській пресі на еміграції, бо живі їх свідки або залишилися потому боці, або й досі не взялися відтворити їх на папері.

З-поміж численних радянських публікацій, присвячених здобуттю Берліну, на окрему увагу заслуговують спогади маршала Івана Конєва*), одного з фактичних здобувців столиці Третього Райху, що появилися в 1965 році. Очевидно, і ці спогади у великій мірі грішать, з одного боку, суб'єктивізмом, а з другого — виразною тенденцією приховати або підмалювати „тіньові сторони” тієї грандіозної воєнної операції. До того ж цей маршал зовсім не згадує про те, що Німеччина, до якої вступив він із своїм військом, уже лежала тоді знесилена в руїнах, втративши свою промисловість, розгромлену американськими бомбами.

Іван Конєв, почавши свою військову кар'єру рядовим вояком-артилеристом царської армії, перейшов довгий шлях у червоній армії на політичній роботі, і з другої світової війни вийшов у ранзі бойового маршала. До комуністичної партії вступив у 1918 році. Після війни попав у неласку до Сталіна і з високого посту заступника міністра оборони СРСР став командувачем військ Прикарпатської воєнної округи. Після

смерти Сталіна вернувся на пост заступника міністра оборони, але по якомусь часі знову був зведений до розмірно скромної ролі командувача групи військ у Східній Німеччині, де у воєнних роках його кар'єра досягла була свого вершка.

Свої спогади маршал І. Конєв починає власне від того моменту, коли радянська армія, перейшовши через Польщу, ввійшла на територію Німеччини. Усі попередні етапи війни на теренах СРСР з їх поразками, масовою здачею в полон радянських вояків і старшин, з утратою авіації та артилерії — він опускає. Хіба вряди-годи згадує окремі „світлі” епізоди, які, однак, не роз'яснюють того смертельного мороку, що згущався був над радянським режимом, готовий навки його поглинути.

Зовсім не згадуючи Хрущова, якого ще недавно називали в СРСР „творцем перемоги”, Конєв подає зовсім іншу, як Хрущов, характеристику Сталіна, як стратега і воєначальника. У кремлівському кабінеті Сталін приймає маршалів не біля примітивного шкільного ґльоба, на якому пальцем проєктує воєнні дії, а над генерального штабу докладними мапами, виявляючи, як пише Конєв, глибоке знання кожної ситуації, передбачливість і залізну рішучість. Либонь, ця характеристика йде вже по лінії ступневої „реабілітації” розвінчаного Хрущовим генералісимуса.

І. Конєв у своїх спогадах зосереджує увагу лише на діях І-го Українського фронту, яким командував і який посувався на захід у сусідстві з І-им Білоруським фронтом**), що ним командував маршал Жуков, заступник верховного головнокомандувача Сталіна, після війни міністер оборони, а в 1957 році за „порушення лєнінських принципів” деградований Хрущовим до рівня командувача Одеської військової округи.

Для цих двох амбітних і честолюбних маршалів, що з них кожний поривався за всяку ціну першим вступити до Берліну, єдиним і неза-

*) І. Конєв, маршал Советского Союза, „Сорок пятый год”, страницы воспоминаний. „Новый Мир”, Москва, чч. 5 і 6, 1965 р.

**) Самі назви тих фронтів, надані їм Сталіним, промовляють за те, що вже під кінець війни московський диктатор підготовляв для України і Білорусі якісь ролі маріонеток на міжнародному форумі.

“Так вийшло, — “скромно” признається Ко-
вев, — що першому на це питання прийшлося
відповідати мені”. Відповідь, звичайно, могла
бути тільки одна.

— Он який ви! — усміхнувся Сталін.
Ковев признається: “Вступити першому в ні-
мецьку столицю, розуміється, було моїм при-
страсним бажанням. Не боюся заявити це те-
пер, по двадцятьох роках”.

Після того почалася гарячкова підготовка
оточення Берліну — операція, якою в Кремлі
хотили запобігти здобуттю його англо-амери-
канськими військами.

**

1-ий Білоруський фронт під команду Ю-
кова націлювався на Берлін зі сходу, а 1-ий
Український фронт під команду Ковева —
з південного сходу, з тим, щоб, розтягуючись
на обидві сторони, замкнути перетень на заході.
У Прибалтиці і в Східній Пруссії точилися та-
рччі бої з оточеними німецькими арміями.

Ціль берлінської операції полягала в зни-
щенні угруповань німців, що діяли на стратегі-
чному напрямі. Советські армії мали розро-
мити дві групи армій — “Вісла” і “Центр”, уз-
яти Берлін і, вийшовши над Ельбу, з’єднати-
ся з американцями.

“Не могли ми не рахуватися і з тою обста-
виною, — зазначає Ковев, — що німецький уряд
уперто вів політику на розкол антигітлерівської
коаліції, а останнім часом шукав сепаратної
угоди з нашими союзниками, сподіваючись в
результаті цієї угоди перекинути свої війська
з Західного фронту на Східний... Ми не хоті-
ли врізати в сепаратну угоду союзників з нім-
цями, а проте ця обставина надавала берлін-
ській операції особливої гостроти...”

З кремлівських директив виходило, що без-
посереднє здобуття Берліну покладалося на
1-ий Білоруський фронт, але “розмежувальну
лінію” між двома фронтами Сталін провів хит-
ро, урвавши її на місці Люббена і тим самим
давши Ковеву вільну руку у виявленні ініці-
ативи. Тож команда кожного з двох фронтів
вибрала свій метод атаки, виходячи зі своєї
власної оцінки ситуації.

Вдень пропаву німецьких ліній Ковев дав
метульству наказ поставити густу лімову засло-
ну над усією лінією фронту — на відстані 320
кілометрів.

перечним арбтром був Сталін, який не раз, щоб
запобігти можливим між маршалями конфлік-
там, проводив на малі військові конфлік-
тивні впливів та компетенції і рівночасно захо-
чуючи їх до взаємного змагання — “перелонів”.
І Ковев і Жуков “гарматного м’яса” не жали-
ли, відзначаючись крайньою жорстокістю і воро-
та брали перевагою не так військової техніки,
як людських мас, що виразно прозирає з їхніх
же спотагдів. Для вірних учнів Сталіна гори
групів, якими оглачувалася перемоги, були ли-
ше “статистикою”.

**

На початку 1945 року 1-ий Український
фронт мав 3,240 танків, понад 17,000 гармат і
2,580 літаків, що, як стверджує Ковев, значно
перевищувало озброєння німецької сторони на
той діявці театру військових дій. “Все, що у нас
було в минулому, все, що у нас було в пам’яті
і добре і зле, — пише він, — ми аналізували і
враховували, підготовляючи Вісло - Одерську
операцію, в якій брало участь вісім армій”.

Після успішного закінчення цієї операції,
дальший наступ советських військ скерувався
на головному — Бреславському напрямку, за-
лишаючи в заплілі силні краківсько-шлезькі
угруповання німців, що завдавали дошкільних
ударів у плечі фронтоних советських армій. “В
цих умовах, — зазначає Ковев, — говорити про
моральну заломаність німецького війська ще не
приходилося. До того ж гебелівська пропаган-
да лякала солдатів, що ми не залишимо від Ні-
меччини каменя на камені і вивеземо на Сибір
все німецьке населення”.

1-го квітня 1945 р. Ковев і Жукова виклика-
ли до Москви, в ставку верховного головноко-
мандувача, “Сталін прийняв нас, — пише Ко-
вев, — як звичайно, в Кремлі, в своєму вели-
кому кабінеті за довгим столом і портретами
Суворова та Кутузова на стіні”.

Після вступної розмови обом маршалам про-
читано “телераму” — Ковев не зазначає від-
кого телераму — про те, що англо-американ-
ське командування підготовляє колосальну
операцію, щоб захопити Берлін раніше від со-
ветської армії.

— То хто ж брватиме Берлін, ми чи союзни-
ки? — по павзі запитає Сталін, допитливо
дивляючись у маршалів.

Аналізуючи дії німецького генерального штабу, Конєв приходять до висновку, що німецькі генерали в той час ще не здавали собі справи з того, що ситуація для них витворилась безнадійна. Погіршувалася вона ще й тим, що Гітлер до самого кінця пояснював усі невдачі на фронті зрадою. „Хоч мушу засвідчити, — пише Конєв, — що його генерали служили йому до кінця вірою і правдою, стараючись бодай відсунути катастрофу”.

Першому ударові на Берлін — переправі через ріку Шпрее — присвячує Конєв кілька сторінок своїх спогадів, надаючи цьому ударові рішального значення, всупереч твердженню Жукова, який перші успіхи приписує 1-му Білоруському фронту. І при тій нагоді Конєв наводить слова Сталіна після свого телефонічного звіту про перебіг подій: „А діла Жукова йдуть покищо трудно. Досі прориває німецьку оборону. Чи не можна, перекинувши рухомі війська Жукова, пустити їх на Берлін через прорив на вашій дільниці фронту?” — На це Конєв нібито відповів: „Товаришу Сталін, це забере багато часу і внесе велике замішання”.

Вся ця розмова залишається, очевидно, на совісті автора, бо нею він фактично заперечує за Жуковим звання „переможця Берліну”.

Спеціальні заслуги приписує Конєв двом своїм підлеглим генералам, командувачам танкових частин, Рибалці і Лелюшенкові. При цьому він підкреслює: „По суті в ході війни нам прийшлося творити танкові війська наново, бо механізовані корпуси в перших боях 1941-42 років утратили майже всю техніку і зазнали великої втрати в командних кадрах”. Він признається, що на кінець вересня 1941 року на всьому Західному фронті залишилося всього... 45 радянських танків. Але в 1943 році ситуація, мовляв, змінилась, і продукovanі новозбудованими сибірськими заводами танки, передусім Т-34, показали себе такою грізною силою, що німці змушені були негайно протиставити їм нові типи своїх бойових машин — „тигрів”, „фердинандів”, „пантер”, а під кінець і „королівських тигрів”.

Маршал Конєв у своїх мемуарах ані словом не згадує про величезну допомогу Америки у формі „ленд-лізу”, за яким, крім кораблів, харчових продуктів та усяких інших військових

матеріалів, передано більшовикам понад 5.000 танків і 7.000 бойових літаків.

**

Довкола Берліну і в самому місті німці розбудували вісім оборонних перстенів. Після прориву першого перстеня, — занотовано у щоденнику головного командування німецьких збройних сил, — Гітлер прийняв був рішення перенести свою ставку до Берхтесгадену, в Альпи, але раз-у-раз відкладав реалізацію цього рішення, покладаючи надії на армію генерала Венка, що мала прорвати радянську блокаду.

Тим часом у районі Герліцу, на схід від Берліну, німці перейшли в шалені атаки на фронті 52-ої радянської армії і 2-ої польської армії ген. Кароля Свєрчевського, „героя” еспанської війни, що пізніше згинув у Карпатах в бою з відділом Української Повстанської Армії. Якби не резерви, що їх негайно стягнув Конєв на допомогу Свєрчевському, польська армія була б тоді розгромлена. „Німці, — пише Конєв, — з особливою люттю атакували поляків, яких протягом шістьох років уважали за назавжди підкорений народ”.

Телефонічні розмови з Сталіним були в тих днях короткі, лаконічні, і ніяких додаткових вказівок маршали з Кремлю не одержували. „Тим часом обсяг проблем, якими приходилось мені займатися, — пише Конєв, — був величезний, і за весь час війни я не знаю операції складнішої за берлінську”.

У Тросенбрітцені танкісти Конєва звільнили першу групу — 1.600 вояків-полонених американців, англійців і норвежців разом із командувачем норвезької армії Отто Руге. Деяко раніше звільнено і перевезено літаком до Москви колишнього прем'єр-міністра Франції Едварда Ерріо. Сотні тисяч примусово стягнених до Німеччини робітників і полонених різних національностей випущено з таборів, і вони помалу посувалися фронтовими дорогами, перешкоджаючи в маневруванні військ.

Тим часом у запіллі 9-ої німецької армії, на захід від Берліну, вже з'єдналися 1-ий Український і 1-ий Білоруський фронти.

Особливою запеклістю позначилися бої під час переходу радянських військ через Тельт-канал до Берліну, де вперше виступив в активних діях „фольксштурм”. На головній дільниці прориву завдовжки чотири з половиною кілометри

було зосереджено понад 3.000 советських гармат: 650 на кілометр! Усе оповилося димом. Артилерійські бригади важких калібрів били на будинки по тім боці каналу. Летіли вгору каміння, брили бетону, бите скло, порох... Ешелон за ешеленом надлітала бомбардувальна авіація. Зі свого спостережного пункту на даху одного з будинків Конєв бачив перед собою величезне приречене місто. „Якби на чолі Німеччини стояв розумний уряд, — моралізує по двадцятьох роках маршал, — то логічно було б сподіватися негайної капітуляції, яка могла б врятувати це місто і населення, але...”

Штурмуючи дім за домом, повільно пробивалися вперед советські війська. У вуличних боях особливо тяжких втрате зазнавали танкові частини від „панцерфавстів”. У жорсткій боротьбі, в незвичайній обстанові треба було негайно творити спеціальну бойову організацію — штурмові загони, до кожного з яких входили сотня піхоти, 3-4 танки, кілька гармат і група саперів з підіривними засобами.

„Німецькі вояки, — стверджує Конєв, — як правило, билися вперто і відступали лише з наказу команди. У полон вони здавалися тільки тоді, коли вже не було ніякого виходу. І не Гітлер, не Кайтель чи Йодль, а вони, їхня солдатська витривалість, були єдиною реальною силою, що тримала столицю. Також „фольксштурм”, що складався зі старших уже людей і підлітків, проявив у боях впертість і відвагу. Треба сказати, — пише Конєв, — що ці „фавстовики” билися до кінця і проявляли навіть більшу стійкість, як бували в бувальцях, але заломані в поразках і втомлені німецькі вояки. В рядах фольксштурму панував настрій, що його я схарактеризував би, як гістєрична самопожертва. Ці останні оборонці Третьої Імперії, в тому числі зовсім ще хлопчачки, бачили в собі втілення останньої надії на чудо...”

Багато советських вояків упало тоді від ударів власної авіації, яка не могла зорієнтувати точні поціли на ті об'єкти, що їх в даний момент треба було опанувати. Це сприймалося гостро і драматично.

Командувачі обох фронтів у цей докраю напружений час звернулися до Сталіна, щоб він „вніс ясність у справи, зв'язані з дальшою взаємодією військ і виключив непотрібні спори”.

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ ОГЛЯДИ

ГАРЯЧЕ СЛОВО

Р. Володимир: Палкі серця. Вибрані твори. Збірки: I. До країни провесни. II. Палкі серця. III. Вітчизняні поеми. IV. Сучасне. — Нью Йорк-Лондон, 1964, стор. 215.

Серед українських письменників, розсіяних у країнах вільного світу, творчою активністю, різномодністю й шириною зацікавлень звертає на себе увагу Роман Кухар.

Доля водила його різними стежками. Музичні студії відбував він у Львові й Відні; співав на концертах у Німеччині, Австрії та в Україні. Працював у залізорудних копальнях в Німеччині і потім як перекладач у таборах полонених у Франкфурті й Мюнхені, де також слухав лекції із слов'янської філології. У 1951 р. прибув до Америки. Тут завершив свої студії в Музичній Академії Бовлдеру, Колорадо, співав в оперових ансамблях, ораторіях і на концертах

Сталін і цим разом приборкав амбіції своїх маршалів.

Гітлер наказав боронити столицю до останньої людини. Тож кожний бункер, кожний пункт спротиву, кожне бетонове бомбосховище треба було брати штурмом. А деякі з тих бомбосховищ мали по 5-6 поверхів і були недоступні для польової артилерії. Збудовані впоперек вулиць барикади затримували рух піхоти і танків, які тим часом обстрілювано й обкидувано гранатами з дахів та вікон будинків. У системі оборони німці широко використовували для маневрування військ, для постачання бойових припасів і медикаментів тунелі підземної залізниці, каналізаційні рури.

Під час берлінської операції, — признається Конєв, — німці знищили понад 800 наших танків і ще більше гармат. Про кількість людських жертв маршал зовсім не згадує. Немає також у його спогадах ані одного слова про медичну опіку, про шпиталі для поранених советських вояків.

28-го квітня 1945 року бої за Берлін зближалися до кінця. Над Ельбою советські війська вже три дні як з'єдналися з американськими. І того ж дня на командному пункті Конєва зазвонив телефон з Кремлю. Сталін запитував:

— Як ви думаєте, хто буде брати Прагу?

у Денвері, Нью-Йорку, Брукліні і віддався сти-
діям бібліотечкарства. Працюючи у бібліотеках,
не занехав славістичних студій і в 1962 р.
одержав докторат філософії в УВУ.

Багатий також та різномудрий і письменниць-
кий доробок Романа Кухара. Упродовж остан-
ніх років виявилось чимало його публіцистич-
них статей, рецензій, есеїв, навіть драматич-
них спроб українською й англійською мовами.
Все ж такі головне поле письменницької ді-
яльності д-ра Кухара — поезія. 1951 року по-
чали появлятися в журналах, альманахах, ча-
сописах його поетичні твори, нагріті гарячою
любов'ю до свого народу, до України.

В 1964 році виїхав у Лондоні збірка його
поесії „Палкі серця“, що містить вибір із дав-
ніших поетичних творів і деяких ще не друко-
ваних. Збірка виїхала під псевдонімом: Р. Во-
лодимир. У ній чотири різні мотивами, на-
строєм і формальною будовою поезії: перший,
присвячений матері — „До країни провесни“;
другий, присвячений пам'яті батька — „Палкі
серця“; третій — „Вітчизняні поєми“ і четвер-
тий — п. з. „Сучасне“.

У першому циклі лірика більш особистого
характеру із згадками про безтурботні, пасли-
ві дитячі роки, Рідно в рідному краю, Велик-
день, Зелені свята, про початки шкільної на-
уки, побут у „наших“, не своїх шкіль“, про еміль-
ні мандрівки над Дністер та в Карпатські гори.
Свою тугу за матір'ю перепадає поет такими зво-
рушливими словами:

... Під крильми матері йде вік

Накрапоти з улік,

Мов в зелен-пвіт улік

В гаю прибрался й шез потік...

(„Провесна“)

Описуючи красу Дністра, автор звертається
до нього з гарячим проханням:

... Тож заки в моря круті

Сплинеш, прийми у кручі

Юнацтво, хай вбере

Всю мідь твою й росте,

На герці завтра ждучи.

(„Над елгарем-Дністром“)

Ларними поетичними образами вирізняється
в цьому циклі опис Карпатських гір („Верхі-
в'ями Карпат“).

У другому циклі „Палкі серця“ лірика має
громадський, національно-патріотичний харак-
тер. Провідний мотив у багатьох творах цього
циклу — прославлення героїв, що ставали до

... Куток Кінтри — ми його затямим,
У ньому ікра волі зажерла,
Що полум'ям ще зійде над степами.

У третьому циклі, що охоплює поєми „Свя-
тославів зачин“, „Іван Богун“, „Конотоп“, „Ма-
зена після Полтави“, „Лосвітки“, „Буття ге-
роя“ (присвячена Тарасові Чупринці), поет
змалював героїчну боротьбу українського на-
роду проти ворогів, що, як „хижі пантери“, ки-
даються на нього. Серце цих поєм закінчує
„Летячна елегія“ згадкою про розкидані на
українській землі могили й кости борців, що
клинчать нашпалків „стиснути в руках зброю
й боротися до перемоги“.

Найбагатший мотивами, найглибший думка-
вертий цикл — „Сучасне“. В ньому зустріча-
ються подібності навіть спроби філософійного

певняє:

... Куток Кінтри — ми його затямим,
У ньому ікра волі зажерла,
Що полум'ям ще зійде над степами.

Окремий поетичний складок складає автор тим новочас-
ним героям, що під час другої світової війни у
боротьбі з більшовицькими й німецькими на-
цизмами пролили свою кров („Богу хвала —
героєм покін“). Героїзм з Кінтри він за-

боротьби проти злочинів Московії і кляли своє
життя за Україну. Рідний край не сходив авто-
ромом, проходяжжучись по алегях Німфенбур-
зького парку, переїжджаючи попри залізнич-
станцію в Імніці, автор раз-у-раз навертається
споглядами у рідний край. Найкращий вислів
знайшли його патріотичні почування, його гли-
бока туга за рідною країною, його гаряча лю-
бов до неї в поезії „Вітчизняне“, де він просла-
вляє „гаї волот“, „поля розлот“, „річки бага-
товодні“, „простори пахучі“, народною душею,
рідну мову, пісню й землю батьківську.

В інших віршах славить автор Івана Вишен-
ського, що закликав земляків „коритись му-
дрим обичаям“ („Місія Вишенського“), Сково-
роду, що „суть життя в мандрюванні складав“
 („Ранок Скороди“), Лесю Українку, що „са-
мотня дала про невмирущість нації“ („Вітчиз-
няна Касандра“), Ів. Франка, пісня якого „на-
цію створила“, Т. Шевченка, що закликав до
будови власної держави („Лосцідовність“), „ві-
рідному бути вірним“, та М. Зерова, що змагав-
ся з більшовицькою „грязю, нічезним насил-
лям, мерзотою“.

Ізникли пролиги своєю кров („Богу хвала —
героєм покін“). Героїзм з Кінтри він за-

боротьби проти злочинів Московії і кляли своє
життя за Україну. Рідний край не сходив авто-
ромом, проходяжжучись по алегях Німфенбур-
зького парку, переїжджаючи попри залізнич-
станцію в Імніці, автор раз-у-раз навертається
споглядами у рідний край. Найкращий вислів
знайшли його патріотичні почування, його гли-
бока туга за рідною країною, його гаряча лю-
бов до неї в поезії „Вітчизняне“, де він просла-
вляє „гаї волот“, „поля розлот“, „річки бага-
товодні“, „простори пахучі“, народною душею,
рідну мову, пісню й землю батьківську.

Р. Володимир

КРУТЯНЦІ

Повис тривожний запит:
 Хто ще підійметься
 На захист України?
 Шляхи та підступи всі з півночі
 Орда червона загатила,
 Свого ж вояцтва брак відбити наступ,
 Тож витворилась небезпечна щілина
 На пристолічній фронті...
 — Вітчизна кличе вас в гірку годину!
 Готовий хто в цю ж мить туди, на стійку?
 — Готові ми! —
 Злетіла луно відповідь,
 І муром виструнчилася Юнацька Школа.
 — Авжеж готові! —
 Якстій, у супровід, озвалися бадьорі голоси
 З-поміж Студентського рвучкого Куреня.

Прощатись ніколи —
 Прожогом кинулись
 Три сотні юнаків на виклик долі.
 Отам, в морозні сутінки,
 Туманом заволочена,
 Снігом завіяна,
 При невеликій станції,
 Лиха і невблаганна,
 Негодою позначена,
 Чигає вже вона —
 Зловісна доля...
 Тут залягли і вижидали,

підходу до життєвих питань („Свідомости мент”, „Дух часу”) та схильність до символічного їх схоплення („Надбережні поля”). Поруч із відомими вже мотивами природи, туги за рідним краєм, елегійних згадок про роки юности виринають нові мотиви призадуми над людським життям, його метою й вартістю („Життя”), характеристики сьогочасної доби („В люту добу”), прослави поезії, її чару, її сили („До поезії”) й ін.

В цілому збірка „Палкі серця” справляє гарне враження. Вартість її передусім в ідеалістичному світогляді автора, в його глибокій релігійності, гарячій любові до рідного краю, минушини, традицій, у його змаганні до висот, в тузі за перемогою правди над неправдою, добра над злом, в культурі „високих і світлих постатей”, в пошукуванні нових форм і образів, нового поетичного слова.

„Палкі серця” — це щире, гаряче слово, що вийшло з гарячого серця.

Володимир Радзиковиз

Від студені аж костеніючи,
 Погромна бо лявіна,
 Не кваплячись,
 Навісно насувалась.
 Ще час, ще змога лихо обминути,
 Атож — відкритий їм ще відступ.
 Підсилень можна б домагатись,
 Становище змінивши, забезпечитись...
 Проте, не в думці їм безпека, поміч,
 Коли від них батьківщина рятунку жде.
 Отож не відступати, а тримати фронт наказ!
 Тривають мужно, побратимством зцілені,
 Хоробрі юнаки без страху, без догани.
 Горять завзяттям очі,
 В один б'ють такт серця,
 Не на життя — на смертний бій рішились.

Аж ось і вибуха, спалахує він, хижий.
 То б'ються так серця, то судорога в горлі
 Чи кулеметна січа, крісові разки?
 Кипить запекла битва.
 Тут горстка — там навала,
 Двобій нерівний, вирок пересуджений.
 Жахлива дійсність раптом вирина —
 Набоїв обмаль — чужини засилля,
 Щільніш жорстокий ворог натискає...
 Свідомість гарячково вимагає —
 Пора найвища рятуватися!
 А все ж не піддається дух: — Ніколи!
 Нехай поляжемо ми всі,
 Аби лише столиця нам не впала!
 Та от змовкають оборонців постріли...
 — Здавайсь! — вже чути вигуки хрипки
[матроські,

І в відповідь їм —
 Сухі, з рушниць останні постріли відмовні.
 Зійшло на рукопашний бій,
 І вже нещадно колють, убивають
 Наїжені штики довжезні
 Сп'янілої юрби розлючених матросів —
 Криваве жниво жнуть,
 Розбещена комуна скаженіс...

Розгублені батьки в критичний час послали
 Дітей своїх столицю боронити,
 Вони ж, орли, звінчали розпочате,
 На прю пішли, за ніч героїства dokonали
 І, певно до мети змагаючи,
 У славі, на сторожі юної держави впали.
 Впиши на вічну пам'ять:
 Тут полягли незнані вояки
 За майбуття всієї нації.
 Під Крутами було.
 Розвиднювався день
 Двадцять дев'ятий січня
 В рік вісімнадцятий
 Залізної доби.

ПОШИРЮЙТЕ ВІСНИК!

УБИВСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СОВЕТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Документація Сенатської Комісії внутрішньої безпеки ЗДА, очоленої сенатором Істлендом, а де факто сенатором Даддом, опублікована в формі книжки про злочини Уряду СРСР — убивства і поривання антикомуністичних діячів, присвячує особливу увагу вбивству сл. п. Степана Бандери*). У цій документації знаходимо також зізнання Сташинського в справі плянованого атентату на Ярослава Стецька, які Комісія Сенату дістала від Головної Прокуратури Німецької Федеральної Республіки, і які досі ніде не були оголошені.

На поставлені запити Сташинський дав такі відповіді (переклад в скороченні):

Запит: Коли отримав Сташинський доручення слідкувати за Стецьком і які інформації одержав про Стецька?

Відповідь: Доручення зібрати інформації про Ярослава Стецька отримав я від свого зверхника Сергея в Карльсгорсті, в травні 1959 р. Коли Сергей назвав прізвище Стецька, я вже знав, про кого йдеться, так що він не потребував мене далі освідомляти. Про Стецька знав я з політичного вишколу в КГБ вже давно. Стецько — прем'єр-міністр українського екзильного уряду. КГБ уважало його за другу після Бандери особу. Для КГБ Стецько і Бандера в політичному значенні були єдністю. Бандеру вважалось за ідеологічного провідника ОУН, Стецька — за голову уряду.

В КГБ вважали, що Стецько після смерті Бандери перебере також ідеологічний провід в ОУН. Як символи української визвольної боротьби КГБ вважало Коновальця, Бандеру, Стецька і Мельника. КГБ знало, що ці прізвища в Україні не забуті. Мельник живе, як мені казали, у Франції, і для КГБ він уже не є небезпечним, бо не веде активної політики і застарий. В кожному разі Сергей не займався Мельником.

Даючи мені доручення слідкувати за Стецьком, Сергей з обуренням говорив про те, що Стецько був на Формозі у Чіанг Кай-шека і там поведився як голова уряду. Стецько, казав він, надав своїм відвідинам певного державного характеру. А це ж нечувана річ, бо Стецько міг виступати лише як представник українських збігців. Сергей сказав мені, що Стецько мешкає в Мюнхені, як „Данків” на Омстр, і подав число дому, але я його не пригадую. Я знаю, що мюнхенську адресу і прізвище „Данків” КГБ отримало через свого агента, мені невідомого.

Запит: Хто обсервував мешкання Стецька?

Відповідь: Я обсервував сам особисто в травні 1959 року.

Запит торкається фотографування мешкання Ярослава Стецька.

Відповідь: Я фотографував не дім, в якому Стецько мешкав, а напис на дверях. Але я склав Сергєєві до-

кладне писемне звітлення про положення і уклад дому.

Запит: Чи Сташинський був озброєний тою самою пістолем з отруєю чи іншою зброєю, коли отримав доручення слідкувати за Стецьком?

Відповідь: Я мав лише пістолем з отруєю, якою виконав замах на Бандеру. Те, що я мав цю пістолем при собі, не мало нічого спільного з Стецьком. У травні 1959 р. в Мюнхені я не стежив за Стецьком і не знаю його до сьогодні. Сергей не показував мені фотознімки Стецька.

Запит: Кому звітував Сташинський про слідкування за Стецьком і які інструкції він діставав?

Відповідь: Я складав звітлення своєму зверхникові Сергєєві в Карльсгорсті. Після травня 1959 р. я не отримав жадного доручення щодо Стецька.

Запит: Чому Сташинський вважає, що Стецько мав бути наступною жертвою атентату?

Відповідь: Те, що Стецько мав бути наступним об'єктом ліквідації було мені ясно, бо атентати на Ребета і Бандеру були підготовлювані так само.

Запит: Чи Сташинський при підготові замаху мав лише пістолем з отруєю чи й іншу зброю?

Відповідь: Я мав при собі кожноразом лише пістолем з отруєю.

Запит стосується ознайомленості Сташинського з діяльністю Стецька, розмов з старшинами КГБ про те, чим загрожує Стецько для СРСР.

Відповідь: Я знаю, що Стецько є прем'єр-міністром уряду екзильних українців і головою АБН. Знаю, що Стецько в Німецькій Федеральній Республіці і в інших країнах, де живуть українські емігранти, розгортає політичну діяльність. Знаю також про його перебування на Формозі. Для КГБ Стецько є представником українців взагалі. Ближчі деталі про його діяльність в Німеччині і інших країнах мені незнані. Я говорив про Стецька з Сергєєм, ніколи з іншими старшинами КГБ, а також з Шелєпіним.

Під час політичного вишколу в КГБ була мова про Стецька і визвольну боротьбу ОУН в історичній і політичній перспективі. Стецько і Бандера були для КГБ одне. Обидва від часу судового процесу в Польщі проти членів ОУН, в якому Бандера був засуджений на смерть, проклямували незалежність України. Правда, в КГБ вважають це за річ неможливу. Прізвища Стецько-Бандера в Росії, зокрема в Україні, є свого роду символом змагань за незалежність України. Їх вважають борцями за волю. В Росії, зокрема в Україні, їх імена означають багато. Якщо б, наприклад, в Росії, а особливо в Україні, було поширене звернення, підписане Стецьком, то кожен би знав, що з тим зв'язана ідея свободи і незалежності. На думку КГБ і, без сумніву, самих українців, новітню історію України творили властиво чотири особи: Коновалець, Мельник, Бандера і Стецько. Українці вважають, що ще є люди, які борються за свободу і незалежність України, коли чують, що такі люди, як Стецько, живуть. Їх справа, тобто справа українців, таким чином ще живе. Надія

*) MURDER INTERNATIONAL, INC. Murder and Kidnaping as an Instrument of Soviet Policy. Hearing before the Subcommittee to Investigate the Administration of the Internal Security. Washington, 1965.

ще не вмирає. Однак, в КГБ вірять в повну перемогу в внутрішньополітичній боротьбі проти змагань України за волю і незалежність, якщо українці свої символи втратять. Тому КГБ буде незмінно намагатися ліквідувати людей, які є символами свободи і незалежності України.

Запит стосується слідкування за Стецьком.

Відповідь: Я ніколи не бачив Стецька і його фотознімки. Якщо Стецько й був прийвний на судовому процесі проти мене в Карльсруге, то я не завважив його. Я особисто не слідкував за ним. Чи це робили інші агенти КГБ — не знаю. Про висліди слідкування інших агентів також не знаю нічого.

Запит стосується виконання функцій, зв'язаних з атентатом, і прізвища помічників Сташинського.

Відповідь: Це було справді небезпечно одній особі, як я, вишукувати адреси, слідкувати й виконувати атентати. Але для КГБ це мало вирішне значення, щоб число учасників було мінімальне. Це переважало над усім. Я не смів про це говорити ні з ким із своїх зверхників, крім Сергея. Таким чином я не смів навіть згадувати прізвищ Ребета, Бандери і Стецька. Мені довіряли, вірили в мою відданість і були певні, що я при можливому арешті в Німецькій Федеральній Республіці нічого не зраджу.

Запит стосується помічників Сташинського.

Відповідь: Адресу Стецька я отримав від Сергея в Карльсгорсті. Я не слідкував за Стецьком. Якщо хтось пройшов у КГБ таку інтенсивну школу, як я, то знає, як має поводитися, щоб не викликати уваги. Обережність і фантазія — це альфа і омега для того, хто слідкує. Я сам-один слідкував за Ребетом і за Бандерою. Я не мав помічників. Це є абсолютно певним, що кагебіст, який в майбутньому виконуватиме атентат, ніколи не матиме помічників навіть у підготовчій роботі, почавши від визначення місця перебування своєї жертви через слідкування до виконання замаху. Це буде з певністю знову „дія одного“.

Запит: Чи Сташинський знав, що Стецько має охорону?

Відповідь: Чи Стецько має особисту охорону, я не знав. У кожному разі про це не було мови.

Запит: Чому не виконано атентату на Стецька?

Відповідь: Атентат на Стецька не був виконаний, бо тоді ще так далеко не стояла справа. Але також тому, що атентат на Бандеру викликав у Німецькій Федеральній Республіці і в усьому світі занепокоєння, бо виходило, що вбили його чужі. Хоча в КГБ знали, що поліція в Мюнхені не мала ніяких точок зацепу відносно виконавця, вважали всі включно з Шелепніним, що найперше мусить „трава порости“ над смертю Бандери.

Я не мав доручення виконувати атентат на Стецька. Але я твердо переконаний, що мав його отримати на зиму 1961-62 р., коли моя дружина знову прибула б до Москви, на що мене завжди натискало КГБ. Я відчував виразно, що Стецько мав бути наступною жертвою, хоч про це виразно не було мови. Хто в секретній службі працює, знає, що плянується. Він знає це ін-

стинктивно. А моє прочуття ніколи ще мене не обманювало.

Запит: Які можуть бути заходи проти підготовлюваних в КГБ атентатів? Які, крім виявлених, існують ще методи КГБ? Які агенти серед еміграції відомі Сташинському?

Відповідь: Я не думаю, що існує реальна охорона проти підготовленого в КГБ атентату. Але виконання атентату може бути сильно утруднене. На основі всього того, що я знаю про методи КГБ, і на основі мого досвіду можу лише радити: Усі визначні, політично активні, провідні члени ОУН повинні щонайменше раз на три роки змінювати свої прізвища, імена і мешкання; вони повинні також час від часу змінювати країну перебування. Свої криптоніми вони мусять вибирати з-поміж тих, які найчастіше зустрічаються в даній країні. Ніяких слов'янських імен і прізвищ! Вибрані прізвища не сміють бути в жадному адресарі чи телефонній книзі. Такі книги є для КГБ найпершим допоміжним джерелом. Агенти КГБ зголошують постійно прибрані прізвища членів ОУН. Якщо описля ті прізвища появляються в адресарях або телефонних книгах, КГБ вже має в своїх руках тих людей. Заборона поліції давати інформації немає цілі, бо й так жаден агент КГБ не піде туди. Якщо прізвище можна ствердити з адресаря чи телефонної книги, то не потрібно поліції.

Бандера, наприклад, був розшуканий тільки через адресар. Він називав себе Степан Попель. Це слов'янське ім'я і прізвище. Його правдиве ім'я було при прибраному прізвищі. Я не раджу також прибивати візиток на дверях з дійсним або прибраним прізвищем. Для цього треба взяти друге приbrane прізвище. Усі члени ОУН повинні бути також добре вишколені в методиці слідкування і оборони проти слідкування. Обережність і недовір'я супроти кожного мають особливе значення. Постійна конспіративна поведінка мусить бути найвищим законом.

Мені незнані інші методи атентатів КГБ. Також для мого зверхника Сергея пістоля з отруєно, яку мені передали для замаху на Ребета і Бандеру, була новина. Все ж він сказав, що така зброя вже була з успіхом вживана. Я чув про те, що розсилалось поштові посилки з вибуховим матеріалом і що намічена жертва, відкриваючи посилку, гинула. Мала бути також вживана затруєна голка, яка висувається з пістолі повітряним тиском і не залишає ніяких слідів. Чи дійсно такою затруєною голкою КГБ оперувало — не знаю.

Як агента серед української еміграції знав я лише Надійчина (Бесагу)...

На запит, звідкіля Сташинський отримав адресу церкви, до якої учашають українські емігранти, він відповів: „Від мого зверхника Сергея в Карльсгорсті“.

На запит, чи слідкували за Сташинським інші агенти КГБ, він відповів: Не знаю, чи за мною слідкували, але я завжди рахувався з цією можливістю, бо це — загальна метода тасмної служби. Сергей показав мені одного разу фотознімок, на якому видно було перед домом Бандери в Мюнхені одного мужчину. При тому

ЛЮДИ, ЗВИЧАЇ, МОРАЛЬ

„ПРИЯТЕЛЬСЬКІ ЛИСТИ”

Злобою, хандрою і нудьгою віє з кожної сторінки аристократичного журналіка „Листи до Приятелів”. Пишемо „аристократичного” тому, що всі його сивоголові співробітники вважають себе за білих ворон серед „бандерівської вулиці”...

В кожному числі старече, зле шипіння, оббризування слиною то старих емігрантів з їхніми „примітивними асекураційними газетами”, то духовенства, то з якихось там старих шухляд повитяганих ворогів ще з австрійсько-угорських часів, а передусім найлютішого „ворога еміграційної культури” — бандерівців.

Ой не щастить дідовій дочці з аристократичною мачухою! Як би сирота не намагалася догодити „еліті”-мачусі, все попаде їй на горіхи.

Може тому, що не слухали свого часу мудрих порад сивоголових і пішли в ліс? Але й тоді вже сивоголові батьки народу не мали пощади для „чвертьінтелігентів” та „шмаркачів”. Їхня геніяльна передбачливість наказувала їм уникати неприємностей і, спакувавши манатки, ховатися поза плечима молоді, що пішла в повстанці, а тоді податися в неспокійну мандрівку. На так звану політичну еміграцію.

Ситуація виявилась як на те. Ті „шмаркачі”, ті „чвертьінтелігенти”, чи пак перебіжчики (так назвав українських повстанців, що прийшли рейдом до Австрії, колишній усусус в „Нашому Кличі” в Аргентині), після тюрем, кадетів, бомб і війни — знайшли стільки сили, енергії, охоти й розуму, що почали видавати книжки й газети. В той час, коли „еліта” ходила з консервною банькою по горохову юшку, „вулиця” дала їй можливість писати, видавати,

сказав, що цей мужчина — Бандера. Але це не був Бандера, якого я знав. Отож, цю фотознімку зробив інший агент КГБ. Я сказав Сергєєві, що особа на фотознімці не є Бандера. Сергєй трохи змішався. Я певен, що він при тій нагоді мене перевіряв.

На запит, що відомо Сташинському про „Комітет повороту на родину” в східньому Берліні, він відповів: Цей Комітет підлягає відповідному відділові КГБ, який займається еміграцією. Я не можу цей відділ ближче описати. Про „Товариство культурних зв'язків з українцями на чужині” я не чув. Я не був знайомий з жадним співпрацівником цих комітетів.

з'їжджатися, доповідати. „Українська Трибуна”, „Український Самостійник”, „Арка”, театр відступили місце кожній творчій думці, кожному перу... Правда, „еліта” не завжди попадала в тон. Наприклад, Ю. Шевельов не знайшов нічого відповіднішого для українського літературного журналу, як в одному з перших чи й першому числі „Арки” написати про московського філософа Бердяєва. Чи Шевельова за такий нетактовний крок заслали, а чи вбили, не пам'ятаю.

Теж невідомо нікому, яка українська „вулиця” позбавила Й. Гірняка можливостей працювати в улюбленій професії. Постава „Народнього Малахія” рецензувала бандерівська „Трибуна” в трьох чи чотирьох підвалах, як не рецензує сьогодні ніяка „демократична” преса в нашій Америці. Рука бандерівців, — як пише Й. Гірняк — сягала й Австрії. В таборі Ляндек, де він жив і де була зорганізована театральна студія, ця ж „вулиця” поводитися досить дивно у відношенні до свого запеклого ворога, спонзоруючи його вистави та сприяючи йому всяко. Може він признає, що в Ляндеці щасливо пережив „бандерівщину” і в тому „кошмарі, з травмою”, що її залишили бандерівці на його душі, зумів підховати п'ятеро (не кілька десятків!) талановитих акторів, яких імена легко пригадати. Щоправда, з тієї п'ятки студійців лише один, що виїхав до Австралії „за намовою мафії”, працюючи на фабриці, час від часу виступає як режисер і актор в українських виставах. Решта, переїхавши разом з маестром до Америки, визбулась театральних мрій...

Почалася нова ера на ньюйоркському давнтавні, куди вже „бандерівський кошмар” не сягав. Зрештою, бандерівці зайнялися згаданими Й. Гірняком „обивательськими народніми домами”, „визвольними фронтами”. Для „еліти” почалася вільна, не лише духом, творчість. Театральний сезон започаткувала комедія з проречистою назвою „Пошилися в дурні”. Після тих дурнів пішли одна-дві п'єски для дітей, а далі монологи й скомороші застольні, без усяких там реквізитів та театральної молоді, вигідно, культурно і головно — з метою розваги не так театральної, як бенкетової публіки.

В той же час Блавацький, як видно зі статті про „диктатуру партій” Йосипа Гірняка („Листи до приятелів” ч. 150, 1965 р.), „знюхавшись з бандерівцями”, припинив мистецьку діяльність і помер.

Не краща доля спіткала згадуваних Гірняком „придніпрянських професійних артистів”: через отих „бандерівських людоловів” опинилися вони в московських трупах Жарова та Авраменкова, служачи ворогам. Шкода, що в своїй статті Йосип Гірняк не назвав цих „професійних артистів” на імена. Дехто з них помандрував у Південну Америку і там пішов туди, куди їх тягнула малоросійська душа — до московської церкви та хору Авраменкова. Їм було „всьо равно, лишь би петь”.

Жаль стає, що в такого талановитого актора як Йосип Гірняк стільки політичного хисту і так мало громадського! Історія українського театру рясніє не лише талантами, а й організаторами, громадськими діячами, вчителями, людьми, які театр вважали не за особисту розвагу чи шлях життєвої кар’єри, а за громадський важкий обов’язок. І покійний Володимир Блавацький, якому в могилу просто плює товариш по професії... був таким. Як же ж міг Блавацький аж на еміграції „знюхуватися” з націоналістичним поколінням, коли він сам з нього ніколи не виходив. Сам, будучи актором з амбіціями та людськими слабостями, прийняв Й. Гірняка як брата брата, як українець українця, і дав нагоду власне він — не Курбас, не „Березіль” — показати режисерський талант, та ще й в „Гамлеті”! І не лише Гірняк знайшов місце в театрі Блавацького. Всіх, хто був українцем, благословив Блавацький на велике діло рідної культури.

Яким був чи не був Блавацький, але він не плакав як „вільні духом” за тюрмою, за Соловками, за рабством. І не побіг би він до большевицьких висланців ні за яких умов! Бо був не лише актором, режисером, організатором за будь-яких умов, був, як Кропивницький, Тобілевич, Заньковецька — діячем, корифеєм. І за це його любили, і ніколи він не мав конфліктів

~~~~~  
Люди з великою душею завжди спокійні і задоволені, люди, мізерні духом, завжди смутні і незадоволені.

Манджурська приповідка

ПОДІЇ — ВЕЛИКІ І МАЛЕНЬКІ

### НОТАТКИ НА МАРГІНЕСАХ

#### Вшанували „замордованого” Петрова

В „Українському Історичному Журналі”, що виходить у Києві (в ч. II за листопад 1965 р.) з’явилась нотатка з нагоди 70-річчя проф. В. П. Петрова. Редакція цього журналу, високо оцінюючи наукову і літературну працю В. П. Петрова, пропонує створити в Академії Наук УРСР під його проводом „комісію, яка об’єднала б спеціалістів з історії, археології, мовознавства, етнографії та антропології”.

Про В. П. Петрова (літературний псевдонім В. Домонтович) згадувалося в советських публікаціях у попередніх роках уже кілька разів, але цим разом остаточно розкривається таємниця його раптового зникнення із Західньої Німеччини, коли перебував він там у характері „ДіПі”.

У зв’язку з тим списали свого часу цілі стопи паперу наші псевдodemократи на еміграції, обвинувачуючи бандерівців в убивстві В. П. Петрова. Показували навіть бункер, де його „замордовано”. В близькому майбутньому постараємося з відповідними коментарями підняти з газетних архівів усі імена й прізвища авторів тих обвинувальних актів.

#### Московські шовіністи шаліють

У листі до редакції „Нового Русского Слова” (з 27 січня ц. р.), що виходить у Нью Йорку, знаний в білоемігрантських колах „демократ” проф. Д. Поляков, обурившись проти за-

~~~~~  
із своїм громадянством. Його любили, шанували, подивлялися і пам’ятатимуть вічно.

Ну, подумає собі читач, прийде хандра на людину в дощовий день і вона собі полегшить, як когось укусить... Але чого ж кусається і піниться в кожному числі журналіка „Листи до Приятелів” його редактор? Чи ж йому „бандерівська вулиця” заважала колись жити спокійним життям приходського панича на хлібі отого „чвертьінтелігентного” селянина, а тепер тут, в Америці, такого ж пана, як і сам редактор, та ще й більшого, бо і мову чужу швидше опанував, і мастку дійшов, і не просить, а дає на народні цілі свій чесно запроцьований гріш?

Богдан Мороз

кону 86-90 про „Тиждень Поневолених Націй”, пише дослівно таке:

„Проти кого Америка озброїла до зубів Західню Німеччину, порушуючи угоду союзників другої світової війни про те, щоб тримати Німеччину роззброєною? Проти кого німецькі бомбардувальники озброєно американськими атомовими бомбами, як це признали недавно ЗДА? Хоч ці бомби формально нібито ще під американською контролею, але факт той, що наш колишній союзник дає найжахливішу зброю в руки німецьких мілітаристів. І так повторюється історія: Гітлер збирався зробити величезне озеро там, де знаходиться Москва, а Америка, згідно з журналом „Кольєрс”, збирається, з допомогою знов таки німців, обернути Москву на атомову пустелю. Мета одна — понизити людську гідність народів Росії, не дати їм бути господарями у себе вдома (?!). Як можна сподіватися швидкого поліпшення і свободи на батьківщині в умовах, коли Америка не дає спокійно жити, створює штучно напруженість, психозу воєнної атмосфери в Європі? Адже природня реакція на це — об'єднувати сили для самооборони.

І проте, загальновідомо, що демократичні принципи в Радянському Союзі поступово відновлюються, і, якби не перешкоджали „визволителі”, демократизація відбувалася б швидше...”

Ну, і чи є тут яка різниця з усім тим, що кожного дня розписують совєтські газети? Пошкреби білого москаля — вилізе червоний москаль, „оборонець” поневоленних народів.

Відзначили ленінського лавреата

29-го січня ц. р. Українська Вільна Академія Наук в США і Об'єднання Українських Письменників „Слово” влаштували літературний вечір Віри Вовк, яка на тому вечорі прочитала свій переклад „Мачу Пічу” Пабльо Неруди, а її доповнив своїми перекладами з творів того ж самого поета Юрій Тарнавський.

Хто такий Пабльо Неруда, якому присвячується таку увагу?

Пабльо Неруда — чилійський поет і член комуністичної партії з 1945 року. В 1927-43 рр. перебував на „дипломатичній” роботі в різних країнах. У 1949 році був висланий з Чиле як підривний елемент і комуністичний пропагандист. Кілька разів їздив до Москви плазувати перед Сталіним. З 1950 р. член створеної Москвою т. зв. Всесвітньої Ради Миру. Приятель Іллі Еренбурга. Під час другої світової війни оспівував червону армію, як „визволительку людства”. В 1953 р. одержав по заслугі ленінську нагороду з рук Хрущова.

Отакій той славний Пабльо Неруда, якого

Петро Кізко

ВІДПОВІДЬ ДМИТРОВІ ПАВЛИЧКОВІ

В київській „Літературній Україні” з 4 січня 1966 р. надруковано „Новорічне вітання українцям на чужині” Д. Павличка, повне наклепів на українську еміграцію.

Замість шукать в чужому оці соломинку,
То краще гляньте у своє — і уздрите,
Що ви і сльози, й серце, тіло України
Гуртом і вроздріб все Москві продасте.
Вас рік старий іще, немов сучок той, муляв,
Вас непокоїли старі іще грішки.
А що ж то принесе вам Рік Новий? — Мо' — куюло
Від вашої ж кривавої ЧеКи.
Замість шпурляти камінь у город ув емігрантський,
Ви хоч плювок в обличчя та жбурніть отям,
Хто в Храм Святий увів москвина дух поганський
І осквернив наш Київ рідно-золотий.
Павлички, братуні, малишки та всі інші,
Кому „радянська” Україна так болить, —
Ви вслухайтесь: цілник каже що й чим диче
І в'язень в мертвій Колимі про що кричить?
Таж ви, про рідну мову стільки проспівавши,
Попробуйте її хоч трохи піднести, —
Враз підете безповоротно і назавше
Туди, де ваші у землі лежать брати.
Ні. Не судіть ви емігрантів-українців,
Не вам же суддями доби цієї бути,
Коли самі ви на землі своїй — чужинці,
Над вами ж висне москаля мерзенний кнут.
А суд ще прийде. Буде він, либонь, жорстокий,
Судитиме ж усіх поганців нарід сам.
Згадаються тоді страшні, прокляті роки,
Як в Україні панував московський Хам.
Усе згадається, засудиться, Павличку,
І буде вельми бідний „рідний яничар”...
Бо кров жива ще і живі для нас обличчя
Всіх тих, котрі лягли за Крути і Базар.
Ще в пам'яті живуть Парижі й Роттердамі,
Повстання у Кінг'їрі, страдні зойк і крик...
Ще буде суд над України ворогами,
І вчус світ Кремля останній смертний рик!
Січень 1966.

~~~~~
відзначають УВАН, „Слово”, Віра Вовк і Юрій Тарнавський!

До речі, після останньої візити В. Вовк (Селянської) в Києві, де вона виступала на літературному вечорі, появилися в січневому числі журналу „Дніпро”, органі Центрального Комітету Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України (ЛКСМУ), дві поезії Віри Вовк — переклади з творів Поля Елюара, французького поета, члена компартії з 1942 року.

Хто слідуючий?

Р. С.

НАША ПРЕСА

„КИЇВ ПРОТИ МОСКВИ”

Це — наголовок передової статті „Юкрейнієн Ревю”, англомовного кварталника, видаваного Союзом Українців у Великій Британії за редакцією проф. Василя Орельського, мґра Слави Стецько і мґра Володимира Богданюка. Журнал поділяється на чотири відділи: Ідеологія, політика, біжучі проблеми; Література, культура, мистецтво; Історія; Сучасна документація. Чужомовний читач знайде там багато матеріялу. Даємо, як приклад, короткий перегляд ч. IV за 1965 р., хоч кварталник з'являється дванадцять років, не знаходячи в нашій пресі належного зрозуміння, ані розголосу.

Число відкриває стаття Ярослава Стецька „Київ проти Москви” — одна із циклу, в якому автор зводить ідейно-політичний конфлікт наших днів до суттєвого згущення проблематики його, репрезентованої світом ідей України у протиставленні до світу ідей Росії.

В. Лужанський присвячує свої міркування геройській смерті ген. Тараса Чупринки-Шухевича.

Анатоль Бедрій з'ясовує місце України у комплексі антиросійської і антикомуністичної боротьби азійських народів.

В літературній частині маємо перегляд творчості молодішої генерації українських поетів, включно з Симоненком, твір Ю. Яновського, праці д-ра Б. Стебельського, Івана Сенькова, проф. Л. Гринюка; в історичній частині — стаття проф. Т. Мацькова про Івана Мазепу.

У сучасній документації — текст промови Ярослава Стецька на XII Конференції АПАКЛІ у Манілі, резолюції АПАКЛІ, питання Тижня Поневолених Народів в бонському парламенті, заява Відділу ООЧСУ з нагоди 20-річчя ОН у Сан-Франсіско, резолюції з'їзду в обороні української культури в Торонто, резолюції VI конференції Організації Оборони Західньо-Українських Країн, документація про святкування роковин ген. Романа Шухевича в Клівленді, резолюції з цієї нагоди у Лондоні, витяги із статті швейцарського журналу про національні проблеми в ССРСР, про винищення пам'яток української культури російськими комуністами.

Численні ілюстрації оздоблюють це майже стосторінкове число англомовного кварталника, який рекомендуємо нашим читачам набувати і поширювати серед чужинців.

ВІРІВНЮЙТЕ

ЗАБОРГОВАНІСТЬ

ЗА „ВІСНИК”

І В И Д А Н Н Я О О Ч С У !

З СОВЕТСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ

МОСКОВСЬКІ ШОВІНІСТИ
ВИХОПЛЮЮТЬСЯ З-ПІД КОНТРОЛІ

Годі розібратися рядовому членові КПСС, а „безпартійному большевикові” й поготів, у такій зобов'язуючій в Советському Союзі схолястичній формулі: „Радянський патріотизм непримиренно ворожий до всяких проявів національного нігілізму, шовінізму та націоналізму. Він органічно зливається з ідеями пролетарського інтернаціоналізму”.

Московський націоналізм, розпалюваний партійним проводом з особливою силою в періоді другої світової війни, з одного боку, а з другого „пролетарський інтернаціоналізм”, проповіданий офіційно, як основна доктрина комунізму — речі несполучні, як несполучними є вода і олія. Советські ідеологи-гіпокрити, всупереч законам політичної хемії, стараються воду і олію перемішати, а тим часом щораз ширше розперізується в самій партії і в масах російського народу, передусім у його вищих клясах, зоологічний, безоглядний шовінізм. Це не може не шкодити Москві, як центрові світового комунізму, і в прямій реакції дедалі більше загострює націоналістичні настрої в народах, поневоленних і гноблених Москвою. В ЦК КПСС це напевно розуміють, і тому російський народ „старшим братом” у щоденній пропаганді вже не називають, і тому так настирливо, так безсоромно галасує советська преса про „суверенність” України, Грузії та інших російських колоній.

Характеристична під цим оглядом стаття появилася у московських „Известиях” з 20 січня ц. р. в рубриці „Про що думаємо, про що сперечаємось”.

У цій статті, присвяченій реставрації історичних пам'яток в Росії, доктор історичних наук М. Белявський нібито обурюється тим, що редакція газети „Московский Университет” на своїх сторінках підносить і „бере собі в союзники” історика XVIII століття Карамзіна, який був „ідеологом поміщиків-кріпосників” і вважав, що „свобода селян шкідлива для держави”; що центральна телевізійна станція показує гробниці московських царів і князів, „під акомпаніамент могутнього хору, що співає їм вічну пам'ять і славу”; що в філії ростовського

музею — дерев'яній церкві над Ішнею — дбайливо зберігають розкішну меморіальну таблицю, як пам'ятку про те, що в 1913 році її „ущасливив своїми відвідинами сам імператор Микола II”; що на Сенатській площі в Ленінграді, де в 1825 році відбувся перший збройний виступ проти самодержавства, стоїть і досі пам'ятник „коронованому катові польського і угорського повстання Миколі I”.

Таких прикладів автор наводить чимало і всі вони яскраво свідчать про шовіністичні настрої московської партійної і безпартійної інтелігенції.

На Україні, де найвизначніших її синів Мазепу, Дорошенка, Виговського та інших не вільно навіть згадувати без епітета „зрадник”, де навіть студенти історичних факультетів не знають нічого про світові слави українського історика Грушевського, де історичні пам'ятки систематично руйнуються, а історію України, зокрема період визвольних змагань, цілковито сфальшовано — подібні факти, як їх наводить Белевський, абсолютно виключені.

Великодержавного московського шовінізму в СРСР офіційно не існує, а зухвалі вихватки московських шовіністів, коли вже вони переходять межі советської пристойності, пояснюють і виправдують, як наслідки „нерозважливості”, як „ідилічне змальовування фактів”. І тому автор згаданій вище статті звертається до тих, з редакції „Московского Университету”, з центральної телевізійної стації, з філії ростовського музею, із батьківською пересторогою: „Вистачить стати на шлях заміни радянського патріотизму якимсь абстрактним патріотизмом (!?), як в ролі наших союзників виступлять і обер-прокурор Святійшого Синоду чорносотенець Победоносцев, і монархіст Погодін, і слов'янофіли, і реакціонер Катков, і їм подібні”.

Так, нібито не є всі вони вже давно союзниками советського реакційного режиму.

„Зрушені люди”

Так назвав російський письменник А. Мар'янов свій нарис, надрукований у ч. 10 московського місячника „Новый Мир” за 1965 рік. „Зрушені люди” — це добровільні переселенці або насильно депортовані в інші райони та республіки підсоветські громадяни.

У Криму А. Мар'янов відвідав в одному селі родину, що в числі інших багатьох родин 16 років тому прибула з-під Касіми, з Мещерського краю — низовинної рівнини в межах Рязанської та Владимирської областей РСФСР. Ось що розповіла авторові мати цієї родини (в перекладі з російського):

„... З доньками приїхала. Нічого, звикли ми. Тепло тут, ситно... А як приїхали — море шумить, дико мені було, цілі дні я тоді кричала... Ну, з льону на виноград поки перевчилась. А тепер нічого, все добре...”

Про виселених ще за Сталіна на Далеку Північ кримських татар А. Мар'янов не згадує ані словом. Далі він пише:

„... Років 30 тому був я на Кольському півострові, поблизу Вовчої тундри. Там будували рудні, новий завод, нове місто. Якось увечері пішов я в барак, де мали крутити фільм, привезений з Хібін. Показували „Наталку-Полтавку”. І раптом я почув побіч себе схлипування. Незабаром я зрозумів, що в залі плачуть. А на екрані нічого такого особливого не відбувалось. Просто зафільмовано було береги тихого Ворскла, вишневі садки, дівчину біля перелазу — в намисті і в плахті. І виявилось, що сидять довкола мене зрушені зі свого місця люди. Вони теж усі були земляками; привезли їх сюди з Полтавщини, і в дівчат у ватянках та валянках на дні скринь теж лежали намиста і плахти, — але тут їх не можна було вбирати...”

Про причини, чому поблизу Вовчої тундри опинилися українські дівчата, А. Мар'янов не пише нічого.

В. С-кий

„Над нами висить горний стяг, а на йому написано: „Смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації!”

Це не є самі слова: зміст їм відповідає.

Коли українській державі відібрано право бути державою, то поодинокі глени колишньої республіки позбулися всіх елементарних політичних прав людини. Колишній український республіканець має менше прав, ніж нинішній найостанніший московський наймит”.

Микола Міхновський
— „Самостійна Україна”

В. С-ко

ВИСТАВЛЯЮТЬ КРАПКИ НАД „І”

З нагоди п'ятиріччя своєї диверсійно-провокаційної діяльності т. зв. „Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном”, що, як відомо, є філією КГБ для розкладової роботи серед української еміграції, зорганізувало в Києві наприкінці листопада спеціальну конференцію. В Советському Союзі і такі конференції можливі. І можливе також, щоб на чолі її стояла нечесна людина з почесним званням письменника. Докладне звітження з конференції подано аж тепер у газеті цього Т-ва „Вісті з України”.

Із звітною доповіддю виступив Юрій Смолич. Цей зисокий чоловічок з лисячою мордочкою, що його ще в 20-их роках у літературних колах називали не Смолич, а словом, яке починається на „с”, а кінчається на „ч”, про закулісову роботу цього Товариства, звичайно, не говорив.

Українських емігрантів Юрій Смолич нараховує на три мільйони і поділяє на три групи: „прогресистів”, „неутральних” і „рештки націоналістичної контрреволюції”. Про перших, які „залюбки виконують свої обов'язки перед радянською батьківщиною”, говорив він з найбільшою похвалою. Других, як виходило б з його слів, Товариство, чи пак КГБ, сподівається раніше чи пізніше прибрати до своїх нечесних рук. А щодо третіх, то вислови Смолича, поза чекістською лайкою, повиті підозрливим мряковинням. Проте, в тому мряковинні можна дещо добачити, дещо зрозуміти. Нехай читачі дарують за ось таку довгеньку цитату з доповіді Смолича:

„...У націоналістичному середовищі відбуваються нині варті пильної уваги процеси: зараз конфліктують між собою не тільки різні групки та партійки, але пішли конфлікти всередині самих націоналістичних організацій, власне — між їхніми „верхами” і „низами”. Одним із приводів до цього останнім часом стало навіть місячне перебування в США і Канаді в грудні минулого року туристської групи з України. На зустріч з радянськими туристами пішли не тільки прогресивні українці, але густо повалили й націоналісти. І от тепер знову жевріє сварка з приводу того — можна чи не можна емігрантам зустрічатися з „підсоветськими”, як вони кажуть, українцями? Керівники найбільш заповзятих і найбільш затоплених чорними ділами націоналістичних організацій виступають, півна річ, категорично проти і суворо забороняють це членам своїх ор-

ганізацій. Однак частина членів їхніх же організацій, а подекуди й цілі націоналістичні гуртки разом із своїм керівництвом — виступають „за”, обурюються заборонаю і, навпаки, вимагають поширювати та помножувати подібні зустрічі та всі способи культурного зв'язку і, взагалі, прихильються до того, що треба, мовляв, „шукати контактів” з Радянською Україною, бож... — і націоналістична теорія, і націоналістична практика зайшли у безвихідь, отож — що ж, мовляв, нам інакше чинити?”

Так представляє Юрій Смолич загальний стан української політичної еміграції.

„Верхи” і „низи”, про які він говорить — це, звичайно, замилювання очей, улюблений большевицький метод ділити всі народи на „куркулів” і „незаможників”. Також малу групку „реалітетників”, що справді таки зійшла з націоналістичних позицій, і „вільних духом” замотелених псевдолібералів змальовує він як „другу частину” розколеної, мовляв, бригадою Колосової еміграції. Та на те ж він і Смолич, щоб таке говорити. Цікавішим є, як реферує він дискусію, яка у зв'язку з „контактами” розгорілась була в еміграційній пресі, і на чий бік у тій дискусії стає цей кагебіст-письменник, цитуючи з виразною симпатією аргументи тих, що хочуть „контактуватись”.

Проте, лисяча мордочка, що щасливо пережила Сталіна і Хрущова, задалеко своїх симпатій не виявляє, і тому закінчує свою тираду в зневажливому тоні: „Такий у загальних рисах нині стан на задвірках націоналістичної еміграції”.

Із звіту голови цього чекістського камуфляжного товариства виходить, що, поряд із „Вістями з України”, що їх на подавані советською агентурою адреси вислано емігрантам уже 380 чисел до ЗДА, Канади, Німеччини та інших країн, Товариство видало понад 30 брошур-доносів і пересилас на Захід радіожурнал із ностальгійною назвою „Братам далеким, рідним”. Також Український Радіокомітет з Києва і Львова протягом кількох годин денно транслює в українській мові матеріали, підсолоджувані українською музикою і піснями, а для української молоді, яка вже свою мову знає слабо, радіопроеграми передається англійською мовою, а незабаром передаватиметься й німець-

кою. Велику заслугу в „ширени ідеології братерства народів” — очевидно, на базі московсько-комуністичного мракобісся — приписує Ю. Смолич подорожам за кордон ансамблю Вірського і Українського народного хору, а також гастролям груп і окремих українських співаків та музик.

Газети, брошури, радіомовлення, книжки, журнали в українській мові, платівки, тейп-рекорди, музичні ноти, фотоальбоми, пересувні виставки з українською тематикою — широким потоком пливають з нещадно русифікованої України на Захід, тиснуть на свідомість і підсвідомість українського розгубленого емігранта, зворушують його душу „своїм”, „рідним” мистецтвом, „своєю” літературою і музикою, дармащо насичене все це московсько-большевицьким отруйним духом.

„За минулі роки, — сказав Смолич, — відновлено міцні зв'язки з усіма прогресивними організаціями українців у Канаді і США. Встановлено також зв'язки з прогресивними групами емігрантів у Бельгії, Голляндії, Англії, Австрії. Маємо зв'язки з окремими громадянами в Австрії та Південній Америці”.

Отже — наступ широким фронтом! Отже культобмін — повною парою!

Редактор „Вістей з України” Г. Мілодан, який і собі забирав голос на конференції в Києві, виразно сказав про те, що саме найбільше дошкуляє його хазяям у Москві. „Українські націоналістичні газети та журнали, — заявив він, — ведуть шалену пропаганду проти Радянського Союзу, його внутрішньої і зовнішньої політики, сіють недовір'я до ідей комунізму в середовищі трудової еміграції. Основним мотивом переважної більшості їх виступів є заперечення суверенності Української РСР та наклепи на національну політику КПРС і радянського уряду. Однією з головних тез цієї злісної антирадянської пропаганди є твердження про „колоніальний” стан України та „занепад” її економіки і культури”.

Виходить, націоналістична преса ціляє, куди треба.

Виступала на конференції також і Колосова, голова „Українського Т-ва дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами”, що не знати якими функціями в КГБ різнилася від Смоличевого „Товариства культурних зв'язків

з українцями за кордоном”. Вона поділилась своїми спогадами з відвідин в Америці і Канаді („ми мали багато зустрічей; ці зустрічі були надзвичайно теплі, були й гострі”) і подякувала таким культурним діячам, які „щиро нам допомагають”: О. Полторацькому, В. Козаченкові, М. Зарудному, Я. Башові, О. Підсусі, Р. Братуневі, Т. Левчукові, С. Козакові, О. Ярощуківі, І. Касіянові та М. Рудницькому. Ці прізвища варто запам'ятати, щоб при наступних відвідинах „культурних бригад” не губитися в здогадах.

Учасники конференції підписали відозву до українських емігрантів, у якій, поза зливою утертих, галасливих фраз, гірко нарікають на Комітет будови пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні, який, мовляв, відкинув був пропозицію „діячів культури” УССР про „спільне вшанування пам'яті Великого Кобзаря”.

З віддалі часу може, нарешті, і дехто з наших „контактників” зрозуміє і бодай мовчки, про себе, погодиться з тим, що ту вудку, яку закидала Москва на українську еміграцію, таки треба було зразу ж відкинути.

Шкода, що й досі не знайшлося ще серед ентузіастів „зустрічей” ані одного, хто б мав мужність одверто заявити, що помилявся, простягаючи з довір'ям руку чекістам в облудних масках „культурних діячів”.

НЕ ЗАБУВАТИ ГОДИНУ „Ч”!

Советський генерал-майор П. Жилін у своїй книжці „Як фашистська Німеччина готувала напад на Советський Союз” (Москва, 1965, стор. 167) аналізує передвоєнну ситуацію в ССРСР і причини успіху німецьких військ у першому періоді війни. На останній сторінці цієї книжки проречиста світлина з підписом: „До нападу на ССРСР залишилося 15 хвилин. Штаб танкової групи генерала Гудеріяна чекає на перші сальви гармат на березі Буга”. Як годину „Ч” зашифровано в німецькому генеральному штабі початок воєнних дій.

П. Жилін з виразним огірченням цитує слова Гудеріяна з його книжки „Записки вояка”: „Уважне спостереження за росіянами переконали мене, що вони нічого не підозрівають про наші наміри . . . Берегові укріплення вздовж Буга не були зайняті їхнім військом. Чи варто було в таких обставинах проводити артилерій-

ську підготову протягом години, як це передбачалось у наказі?”

„Про все це і тепер тяжко читати, — пише ген. П. Жилін. — Як же так сталося? Чому героїчної советської піхоти не брали німці під увагу? Чому советські танки опинилися на кордоні під невідбивним ударом ворога?”

На ці питання ген. П. Жилін дає виминливі відповіді, мовляв, Німеччина напала на ССРСР підступно і несподівано. Ці відповіді нікого не переконують, бо й самі советські автори (маршал Конєв, ген. Артеменко та ін.) стверджують, що про підготову Німеччини до війни проти ССРСР було відомо задовго перед її початком, але завинив, мовляв, Сталін, який до останку не вірив, що Гітлер рушить походом проти ССРСР.

Таке ставлення справи потрібне ген. Жиліну для іншої цілі. „Якщо несподіваний напад, — пише він, — був можливий у другій світовій війні, коли до кордонів стягалося багатомільйонні військові маси, то нині, коли армії мають ракетно-атомову зброю, можливість таємної підготовки війни неймовірно зросла”.

Не виставляючи крапок над „і”, ген. Жилін обговорює далі тему превентивної-запобіжної війни, яка в атомовій добі мусить забезпечити перемогу тому, хто її почне.

Конечність превентивної війни, — як стверджує в своїх пересланих на Захід документах розстріляний у Москві у 1963 році Олег Пеньковський, — вже давно прийняв советський генеральний штаб. Питання лише: коли?

Історичні аналогії

Доктор історичних наук С. Утченко в своїй книжці „Криза і упадок Римської імперії” (в-во „Наука”, 1965, стор. 288) пише про події двотисячолітньої давности. Чи може бути актуальною тепер книжка про стародавній Рим?

Д-р Утченко пише: „Покоління, яке пережило страхіття німецького фашизму, ще довго буде звертатися до проблеми тоталітарної держави, зокрема тоталітарної держави давноминулих віків”. Очевидно, ССРСР — єдину поза червоним Китаєм тоталітарну державу — трактує він згідно з советською псевдонаукою, як соціалістичну державу з найбільш демократичною в світі конституцією. Алеж які різні аналогії мають поставати в уяві читача, коли читає він цю книжку!

„Імперія Августа, — пише С. Утченко, — представляла режим, заснований на політичному лицемірстві, та ще й піднесеному в принцип; режим, опертям якого були передусім бюрократичний апарат і армія”. Римські політичні діячі переходового періоду, встановлюючи диктаторський режим Августа, не усвідомлювали того, що творять „культ особи”. Зміна форм власності і трансформація панівної класи, породивши революцію, вже самі й підготували диктатуру. Вороги Цезаря — „вороги римського народу”...

Не один советський студент тяжко замислиться над цією книжкою.

М. Б.

ВІДБУВСЯ VIII СВІТОВИЙ КОНГРЕС СУМ'У

В суботу 29-го і в неділю 30-го січня ц. р. відбулись в Торонто, в Канаді, в залах Українського Дому наради другої частини VIII Конгресу Спільки Української Молоді. Перша частина відбулася в Англії в дні 14-15 січня ц. р. Крім делегатів з Канади, прибули делегати із ЗДА, Британії, Німеччини, Бельгії, Австралії і ін. Наради відбувалися з участю 49 делегатів із 89-ма голосами.

Програмову доповідь на Конгресі виголосив голова ЦУ СУМ мгр О. Коваль, після чого відбувся апель, присвячений героям Крут. На Конгресі був прийнятий Правильник для дружинників, що регулює і унапрямує працю молоді від 18 до 30 років, і ухвалено цілий ряд важливих для Спільки постанов.

Увечері 29-го січня у великій залі цього ж дому влаштовано величавий бенкет з участю понад 600 осіб, в якому брали участь їх Ексцеленція Кир Ізидор, міністер оборони Канади П. Геліср, представниця міської управи М. Кембел, голова ГУ ЛВУ д-р Р. Малащук, кол. посол Молоні, та багато інших визначних гостей.

На голову Центральної Управи СУМ'у перебрано мгра О. Ковалю; Лев Футала (ЗДА) — 1-ий заступник; Я. Деремєнда (Британія) — 2-ий заступник; д-р Гута (Канада) — 3-ий заступник.

Члени Управи: ред. В. Леник (Німеччина), д-р Т. Кіс і мгр Г. Ощипко (Бельгія), д-р М. Кушнір і мгр Е. Гановський (ЗДА), П. Башук (Канада), М. Гринюк (Британія).

Центральна Виховна Рада: д-р М. Кушнір — голова, д-р Б. Стебельський (Канада) — 1-ий заступник, д-р Г. Васюкович (Німеччина) — 2-ий заступник; члени: мгр В. Микула (Британія), проф. Е. Жарський та проф. З. Саган (ЗДА), д-р С. М. Фостун (Британія).

Центральна Контрольна Комісія: інж. В. Олеськів (Британія) — голова; члени: інж. І. Левицький (Бельгія), д-р П. Надзікевич (ЗДА), мгр Т. Буйняк (Канада), п-ні Н. Шилєнко (Франція) і мгр Ю. Шимко (Канада).

Центральний Товариський Суд: М. Фурда (ЗДА) — голова; члени: мгр Т. Волощин (Канада), Р. Дебриць-

кий (Німеччина), мгр Ольга Романчук (Франція), М. Шмігель (ЗДА) і В. Окішнок (Канада).

Другою частиною Конгресу провадила Президія в складі: д-р М. Гута — голова, інж. М. Семанишин і Я. Деремента — заступники секретарів — Т. Волощин і З. Карпшин.

У лавах СУМ'у організовано в ЗДА понад 5.000, в Канаді — понад 3.000, в Британії — 1.500, в Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії — понад 1.000 молоді. В Південній Америці працюють лише поодинокі клітини СУМ'у.

З ЖИТТЯ ВІДДІЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ВІДДІЛУ ООЧСУ В ДЖЕРЗІ СІТІ, Н. Д.

18-го грудня м. р. в Українському Народному Домі відбулися річні загальні збори 12-го Відділу ООЧСУ в Джерзі Сіті.

Відкрив збори голова Відділу п. Іван Цьолко коротким вступним словом, привітавши представника Головної Управи проф. Павла Савчука, доповідача мгра Константина Савчука, представників місцевих організацій, гостей і членів.

На пропозицію Гр. Бури вибрано на голову зборів проф. П. Савчука, на заступника голови Петра Воха, на секретаря Ілька Шупляка, а до почесної президії — мгра Константина Савчука.

Прелегент виголосив доповідь на тему „ЗДА у В'єтнамі” — в формі академічної лекції. З увагою вислухали прийвні цю глибокозмістовну доповідь, ілюстровану численними маловідомими фактами. Аналогічні факти навіть прелегент також з української визвольної боротьби, зокрема її найновішого періоду. Коли прелегент закінчив, присутні нагородили його довготривалими оплесками.

Після доповіді було чимало запитань, на які мгр К. Савчук дав вичерпні відповіді. В речевій дискусії виступали: І. Цьолко, А. Шаран, Г. Бура, д-р І. Новаківський, А. Шубак, Д. Вох, проф. П. Савчук та ін.

Протокол з попередніх річних зборів затверджено одноголосно.

Далі звітували: голова уступаючої управи І. Цьолко, секретар Д. Дидик, касир Г. Бура та голова Контрольної комісії Д. Вох. У звітах, крім діяльності Відділу, окрему увагу звернено на його співпрацю з УККА, „Рідною Школою”, Т-вом „Самопоміч”, Управою Народного Дому та ін.

В дискусії по звітах забирали слово: С. Николишин, інж. І. Кравчук, Д. Жук, Д. Вох, Д. Дідик, Й. Зубрицький, І. Цьолко, П. Вох, А. Шаран, ствердивши, що Управа Відділу в звітному періоді провела в громаді корисну працю і заслуговує на признання.

Дискусійні виступи підсумував голова зборів проф. П. Савчук, вітаючи конструктивні думки та речеві побажання і закликаючи членів продовжувати й поглиблювати працю.

Після уділення абсолюторіюму одноголосно вибрано нову Управу в такому складі: І. Цьолко — голова,

А. Шубак — заст. голови, Д. Дідик — секретар, Г. Бура — фін. референт і скарбник, проф. П. Савчук — культосвітній і пресовий референт; члени Управи: С. Ясіновський, Л. Зимон, В. Бойко, С. Зарічний, І. Шупляк, Д. Жук; Контрольна Комісія: Д. Вох — голова, О. Зубрицький і П. Палка — члени.

В останній точці зборів Гр. Бура запропонував надати звання почесного члена Відділу ООЧСУ в Нью Джерзі проф. Павлові Савчукові і Євстахіїві Ясіновському. Цю пропозицію схвалено одноголосно.

Вкінці розглянуто заяви п'ятох осіб, які бажали стати членами ООЧСУ. Всіх п'ятох прийнято одноголосно.

Після зборів відбулася товариська вечірка, на якій прийвні склали пожертви на Визвольний Фонд.

П. С.

З НОВИХ ВИДАНЬ

Гриневич Ярослав, НАСТУП НА ВІРЧУ, п'єса з життя УПА на 4 дії. Нью Йорк, накладом Товариства кол. Вояків УПА в ЗДА і Канаді, 1965. 23 стор.

Д-р Ярослав Гриневич, колишній адвокат і УСС, відомий з його статей і нарисів у нашій пресі, зокрема в „Шляху Перемоги”, а також як автор книжки „Вірнучий Франко”, що її видав Народний Університет при 2-му Відділі ООЧСУ в Нью Йорку. Як колишній вояк, належну увагу присвятив він воєнній тематиці, на якій має виховуватися наша молодь.

П'єса „Наступ на Вірчу” має гарну обкладинку Лідії Грицан-Сушків, присвяту покійній дружині автора Софії зі Сушкових Грицан-Гриневич і два листопадові оповідання: „Лесина стійка” та „На світанку”. Книжка ілюстрована оригінальною знімкою сотенного УПА Гамалії з 1943 р. на постої в селі Н., малюнком Едварда Козака „УСС під львівським ратушем” та образом кіннотчика УСС-ів. Прибутком із розпродажу її призначений для відділу суспільної опіки Товариства кол. вояків УПА ім. ген.-хор. Р. Шухевича-Чупринки.

„Наступ на Вірчу” був написаний ще в Берхтесгадені, в таборі „Орлик”, в Німеччині, 1948 року, як відповідь на советську публікацію, в якій оплюгавлювано вояків УПА. Вояцька честь наказала авторові написати цю п'єсу, яка, на жаль, пролежала роки і аж у листопаді 1964 року була надрукована на сторінках „Шляху Перемоги” в Мюнхені. В 1965 р. появилася вона окремим виданням з додатком кількох нарисів та оповідань.

„Наступ на Вірчу” може поставити кожний аматорський гурток, і в цьому заслуга автора. Ця п'єса збагачує українську драматургію з військовою тематикою, зокрема з останньої доби нашої історії — героїської боротьби легендарної УПА.

Д-р О. С.

Насильство породжує тільки подобу справедливості, але віддаляє людей від можливості жити справедливо, без насильства.

М а л в о р і

З ПОЛЬСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ

ОДИН ІЗ ГІТЛЕРІВСЬКИХ ТАБОРІВ СМЕРТИ

Німецький кадет у Грос Розені відомий був уже в перших роках другої світової війни. Спершу перебував він під наглядом Вермахту, а по кількох тижнях перебрали його есеси. З тою хвилиною став він справжнім пеклом на землі.

Це пекло описує поляк Антоні Гладиш у своїй книжці „Табір смерти”, що вийшла друком рік тому в Лодзі. Читаючи книжку Гладиша, масмо часто сумніви, чи автор не переборщив. Але якщо навіть четвертина з того, що він розкажує, правда, то вистачить, щоб німецькі концетраки в Грос Розені і Літомежицах (в останньому діждався автор кінця війни й визволення) назвати гітлерівськими фабриками смерти.

Нас цікавить передусім те, що пише Гладиш про українців. Назагал дуже мало, бо всього кілька українців виступає у книжці. Думаємо все ж таки, що в тих таборах було багато українців із Советського Союзу, але їх усіх називає автор росіянами. З українців згадує 20-літнього хлопця з-під Рави Руської, показуючи його в поганому світлі. Він із страхом поглядає на поляків, бо „ще кілька місяців тому гнобив їх і доносив на них, думаючи, що цим здобуде собі ласку в німців”. Корисніше зображений якийсь Полевка, що носить чомусь червоний трикутник із буквою Р, хоч у тарнівській тюрмі подавав себе за українця.

Яскраво змальовує Гладиш різні засоби, якими винищували людей у таборах. Найрадикальнішим із них було вбивання. У таборі типу Грос Розен мали вбивати людей масово, але так, щоб есеси не мусіли плямити своїх рук кров'ю. Отже, вбивали голодом і холодом, постійним терором, фізичним і психічним, не давали людям спати й виснажували їх працею. Всі ці методи були обдумані з німецькою докладністю. Смертність у таборах була страшна, бо, наприклад, з транспорту, який нараховував у червні 1942 року 1.500 в'язнів, залишилося до жовтня всього 48.

Голод відбирав людям розум, він був головною темою розмов і мрій. Коли в'язень підставляв миску, а кухар занурював черпак у котел

із зупою, то перший переживав не менше зворушення, ніж грач, який на одну карту ставив усе своє майно. Голод у таборі був лютішим убивцею, ніж есес і капо. Він опановував усі думки кацетника, спонукував його до божевільних вчинків, до крадежу качанів із капусти, лободи, люцерни. Вічно чуйний, завжди присутній, він провадив в'язня до карної роти, ревіру і навіть крематорію. Доведена до такого стану людина фізично й морально слаба, готова була за кусник хліба красти, грабувати, вбивати товаришів, підлизуватися есесам, доносити і зраджувати, ставати об'єктом сексуальних збочень.

Німці навмисне перемішували злочинців із політичними в'язнями, культурних людей із суспільним шумовинням. Тому кожен замикався в собі й байдужнів на терпіння ближнього. З голоду пухли ноги, а це був знак, що кацетник наближається до стадії, яку в таборі називали „мусульманством”. У час голоду траплялися випадки, що в'язні доживлювалися людським м'ясом. З крематорію викрадали людські легені й торгували ними майже явно. Канібалізм появився вперше в Грос Розені у 1941 році. В'язні відгребували тоді недопалені людські кості біля крематорію, товкли їх на муку і їли, а капо в крематорії витягав просто з печі горіюче тіло й торгував ним. Криштоф Яблоновський тримав на ревірі 2 дні в ліжку біля себе трупа, щоб діставати за нього зупу і хліб. Навіть найважче хворий на ревірі під час ранішньої перевірки мусів підносити голову. Отже, Яблоновський заздалегідь підкладав мерцеві під голову глечик.

Чим більше людей палили щоднини в крематорії, тим більші „інтереси” робила таборова влада й обслуга. Товщ із печі зливали до літрових пушок і пускали його на чорний ринок, ніби гусячий смалець. Влада робила теж різні експерименти на живих людях. Обліплювала, наприклад, газетами барак, щоб не допустити повітря, і наказувала всім в'язням у бараці роздягатися. Посередині запалювали піч сіркою, з одного боку виставляли в'язнів, а з другого вівчали на дротах їх завошивлений одяг. Есеси

Ділимося з Друзями і Членством ООЧСУ сумною вісткою, що 3-го січня цього року помер ненадійно

б. л. п. **ВАСИЛЬ ЯСНОВСЬКИЙ**

залишивши в смутку дружину Василину і чотирьох дітей — Миросю, Оксанку, Христину і Ганю.

Покійний був активним членом ООЧСУ і членом Управи Відділу.

Хай чужа земля буде Йому легкою

**Управа 33-го Відділу ООЧСУ
в Нью Бронсвіку, Н. Дж.**

й капи, в масках, озброєні палицями й револьверами, стояли на сторожі й били або й стріляли кожного, хто пробував рятуватися від смерті. Цей експеримент коштував життя 4/5 в'язнів у зачиненому бараці.

Людей виснажували також і нищили різними шиканами. Наприклад, примушували співати і носити з каменоломів каміння туди й назад; забороняли вживати ложок, навіть власного виробу, тому в'язні мусіли гарячу розварену капусту хапати пальцями; зупа бувала або зовсім холодна, або близька температури кипіння; топили людей у басейнах або тримали голих годинами на тріскучому морозі. Під час найбільшої спеки забороняли в'язням носити шапки, а що вони мали голови обстрижені, багато з них померло від соняшного удару. Часто змушували взимі купатися в холодній воді або занурювали людей у гарячій воді.

Крематорій в Грос Розені міг щодня спалювати понад 300 людей. 1943 року, коли табір нараховував коло 10 тисяч в'язнів, вмирало щодня понад 200. Інколи палили людей ще живих, особливо тих, що мали гарячку вище від 39 ступенів. Їх стягали з дощок після лікарської візити й викидали голих на подвір'я. Тут лежали вони кілька годин, поки приїздило авто з плятформою, щоб забрати їх до крематорію. Поки вкидали тіло до печі, вирізували з нього частини й продавали на чорнім ринку.

Якщо хтось утікав із табору, а траплялося це дуже рідко, пускали в рух увесь таборовий апарат. В пошукуванні збігців брали участь собаки й довколишнє населення. В'язнів тримали на площі так довго, поки не знаходили

збігця. Збитого кидали часто живцем до крематорію.

Дуже дошкуляли в'язням апелями, яких щодня було кілька. Їх ціль була не тільки дошкулити людям, але також заспокоювати мегаломанію таборових достойників. Була це для них велика приємність показати, як удалося їм приборкати ворогів Райху. Тому апелі тривали цілими годинами. Якщо все згоджувалося, то день належав до щасливих. Але інколи число в'язнів не згоджувалося. Не тому, що хтось утік, але тому, що хтось зомлів, помер або повісився в якомусь закамарку. Якщо бракувало хоч би одного в'язня, то всі кадетники мусіли стояти в рядах так довго, поки не знаходили неprisутнього, живого чи мертвого.

Автор книжки „Табір смерті” з великою силою експресії змалював знуцання, пониження й заперечення людської гідности в гітлерівських фабриках смерті, де мучилось і вмирало чимало й українців. Минулого року у травні припадали 20-ті роковини ганебного упадку гітлерівської Німеччини та ліквідації її найбільш злочинних засобів винищування людей — концентраційних таборів. *І. Боднарук*

І СМІХ І ГОРЕ

НЕМАЄ

Відвідувач до кельнера в советському ресторані:

- Будь ласка, подайте мені біфштекс.
- Немає.
- Тоді прошу котлети.
- Немає.
- Ну, так яєчно.
- Немає.

Відвідувач встає й каже:

- В такому разі подайте мій плащ.
- Кельнер оглядається вбік роздягальні:
- Також уже немає.

У ШПИТАЛІ

Дівчина відвідує в шпиталі свого нареченого після автомобільної катастрофи.

— Скажіть, будь ласка, — питає вона в коридорі медичну сестру, — в якій кімнаті лежить пан К.?

- В кімнатах 14-ій, 18-ій і 23-ій.

ВІДПОВІДЬ

Учитель до учня:

- Які два слова найчастіше вживають учні?
- Не знаю.
- Гм... Маєш рацію.